

VĮ ROKIŠKIO MIŠKŲ URĖDIJA GAMTOSAUGINIŲ PRIEMONIŲ PLANAS

AIŠKINAMASIS RAŠTAS

KAUNAS, 2008-2009

Pramonės pr. 11a, 3031 Kaunas
Telefonai: (8-37) 49 02 54, 49 02 35
Faksas: 49 02 33

VĮ ROKIŠKIO MIŠKŲ URĖDIJA

GAMTOSAUGINIŲ PRIEMONIŲ PLANAS

AIŠKINAMASIS RAŠTAS

Statusas: VĮ Rokiškio m. u. vidinės miškotvarkos projekto sudėtinė dalis

Direktorius

Alfредas Galaunė

Kraštotvarkos skyriaus vedėja

Viliūnė Naureckaitė

Rekreacijos ir gamtosaugos grupės vadovas

Linas Juozaitis

Vyresnysis specialistas
(atsakingas vykdytojas)

Saulis Skuja

VĮ Valstybinis miškotvarkos institutas, 2009

Turinys

Aiškinamasis raštas

1. Darbo teisinis pagrindas, tikslai ir metodika	7
2. Darbo sudėtis	8
3. Valstybės saugomos teritorijos ir objektai	9
3.1. Saugomų teritorijų bendra apžvalga	9
3.1.1 Sartų regioninis parkas	11
3.1.2 Draustiniai	14
3.1.3 Savivaldybių draustiniai	15
3.1.4 Genetiniai draustiniai	16
3.1.5 Europos ekologinio tinklo NATURA 2000 teritorijos	16
3.2. Valstybės saugomi objektai	28
3.2.1 Gamtos paveldo objektai	28
3.2.2 Lietuvos raudonosios knygos objektai	28
4. Miškų urėdijos įsipareigojimu saugomi plotai	29
4.1 Kertinės miško buveinės	29
4.2 Pavyzdiniai kraštovaizdyje egzistuojančių ekosistemų plotai	32
5. Naujai inventorizuoti ekologiškai vertingi miško plotai	34
5.1 Ekologiškai vertingi miško sklypai	34
5.1.1 Pušynai augantys Pa ir Pb augavietėse	34
5.1.2 Natūralios miško pelkės	35
5.1.3 Mažos miško aikštelės, laukymės ir pelkutės	36
5.1.4 Valytinos miško laukymės ir pelkės	36
5.1.5 Šlaitų medynai	37
5.2 Miško sklypai su pavieniais ekologiškai vertingais medžiais	38
5.2.1 Miško sklypai su pavieniais bioįvairovės medžiais	38
5.2.2 Miško sklypai su pavieniais senmedžiais	38
6. Miškų ūkinis režimas	39
7. Gamtosuginės ūkinės priemonės nesaugomų teritorijų miškuose	40
7.1 Kraštovaizdžio formavimo kirtimai	40
7.2 Pušynų, augančių Pa ir Pb augavietėse išsaugojimas	41
7.3 Natūralių miško pelkių, mažų aikštelių ir laukymių palikimas savaiminei raidai	41
7.4 Miško laukymių ir pelkių valymas nuo apaugimo	42
7.5 Šlaitų medynų specifika ir reikšmė	42
7.6 Pavienių paliekamų bioįvairovės medžių atranka ir išdėstymas	43
7.7 Senmedžių išsaugojimas	44
7.8 Kertinių miško buveinių tvarkymas ir apsauga	44
7.9 Kitos priemonės	45
8. Gamtotvarkos planuose numatytos saugomų teritorijų tvarkymo priemonės	48

Literatūros sąrašas	49
---------------------	----

Priedai

1 Juodupės girininkijos gamtosauginių priemonių plano aiškinamasis raštas ir žiniaraščiai	50
2 Kamajų girininkijos gamtosauginių priemonių plano aiškinamasis raštas ir žiniaraščiai	51
3 Obelių girininkijos gamtosauginių priemonių plano aiškinamasis raštas ir žiniaraščiai	81
	120

4 Pandėlio girininkijos gamtosauginių priemonių plano aiškinamasis raštas ir žiniaraščiai	144
5 Rokiškio girininkijos gamtosauginių priemonių plano aiškinamasis raštas ir žiniaraščiai	174
6 Sėlynės girininkijos gamtosauginių priemonių plano aiškinamasis raštas ir žiniaraščiai	198
7 Vyžuonos girininkijos gamtosauginių priemonių plano aiškinamasis raštas ir žiniaraščiai	220
8 Lietuvos saugomų teritorijų, esančių Rokiškio miškų urėdijoje nuostatai, Gamtinio karkaso nuostatai ir Specialiosios žemės ir miško naudojimo sąlygos (ištraukos)	245
9 Notigalės pelkės ir Čedaso ežero ir jo apyežerių Gamtotvarkos planai	281
10 Bendrieji kertinių miško buveinių nuostatai	290
11 Europos Bendrijos svarbos natūralios buveinės Dusetų girios BAST	305
12 Saugomų teritorijų žemėlapiai	309

AIŠKINAMASIS RAŠTAS

1. Darbo teisinis pagrindas, tikslas ir metodika

Teisinis pagrindas. Darbas atliktas pagal VĮ Rokiškio miškų urėdijos užsakymą. Gamtosauginių priemonių plano tikslingumą sąlygojo naujo VĮ Rokiškio miškų urėdijos vidinės miškotvarkos projekto rengimas. Šiame plane suprojektuota gamtosauginių ir specialių miško biologinę įvairovę praturtinančių priemonių visuma, remiantis nauja miškotvarkos darbų vykdymo instrukcija (2007 m.) ir išaugusiais aplinkosauginiais reikalavimais šalies valstybiniais miškams.

Gamtosauginių priemonių planas yra sudėtinė VĮ Rokiškio miškų urėdijos vidinės miškotvarkos projekto dalis. Rengiant planą, miškų urėdijos administruojamuose valstybinės reikšmės miškuose suprojektuotos gamtosauginės priemonės, kurių laikymasis padės išsaugoti ir praturtinti biologinę įvairovę. Suprojektuotos priemonės suderintos su miškų urėdija, atsižvelgiant ne tik į gamtosauginius, bet ir į socialinius bei ekonominius visuomenės ir miškų urėdijos interesus šioje teritorijoje. Informacija apie suderintas su miškų urėdija gamtosaugines priemones pateikiama atskiruose žiniaraščiuose pagal girininkijas.

Darbo tikslas. Darbo tikslas - pagaminti specialų VĮ Rokiškio miškų urėdijos gamtosauginių priemonių žemėlapi, kuriame būtų pažymėtos visos miškų urėdijos teritorijoje esančios valstybės saugomos teritorijos, Europos Sąjungos svarbos teritorijos (Natura 2000), Lietuvos raudonosios knygos objektų radimvietės, miškų urėdijos įsipareigtos saugoti kertinės miško buveinės bei išaiškintos ir lokalizuotos kitos ekologiškai vertingos teritorijos (1 pav.). Visoms šioms išvardintoms ir plane pažymėtoms teritorijoms bei objektams sudaromi žiniaraščiai, nurodant išsaugojimo bei atkūrimo priemones. Tokiu būdu sukuriamas vieningas dokumentas, kuriame sukonzentruotos visos saugomos ir apribotos veiklos teritorijos su ūkinio režimo ypatybėmis bei gamtosauginėmis priemonėmis. Ši medžiaga iki šiol buvo išskaidyta atskiruose teisės aktuose bei teritorinio planavimo dokumentuose ir tai apsunkino miškų urėdijos specialistų praktinį darbą ir ūkinės veiklos miškuose kontrolę. VĮ Rokiškio miškų urėdijos darbuotojai ateityje galės aktualizuoti visus mūsų pateikiamus duomenis, juos tobulindami ir įtraukdami naujus rodiklius.

Plane pateikiami žemėlapiai ir žiniaraščiai gali būti naudojami ne vien tik praktiniam suprojektuotų priemonių įgyvendinimui, bet ir miškų sertifikavimo procese bei gamtosauginių pasiekimų propagavimo ir visuomenės švietimo veiklose.

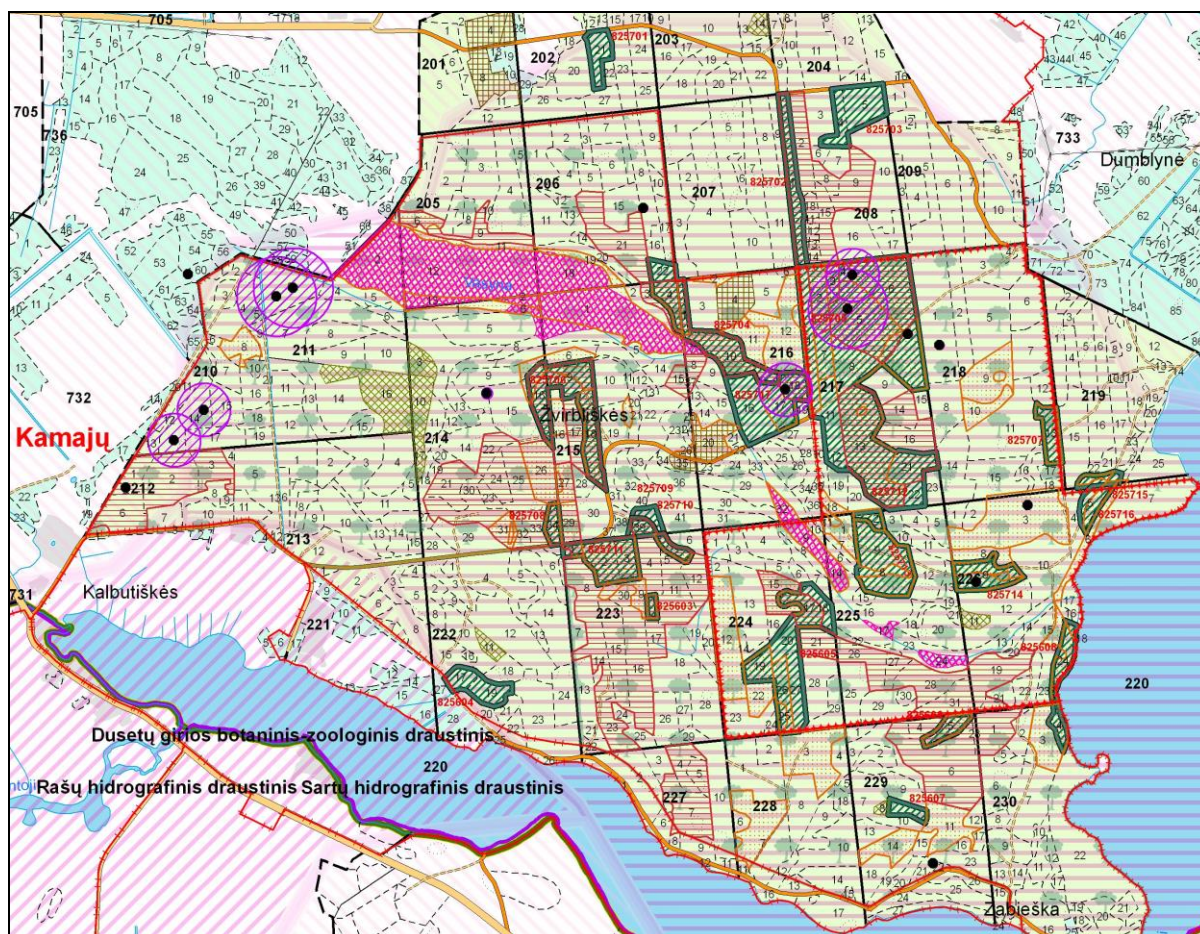
Darbo metodika. Darbas atliktas naudojant 2008 m. miškotvarkos lauko darbų inventorizacinę medžiagą, Rokiškio miškų urėdijos ir Rokiškio rajono teritorijoje atliktų bioįvairovės tyrimų bei vykdytų projektų medžiagą, saugomų teritorijų planavimo dokumentus. Darbe remtasi miškų urėdijos darbuotojų pateikta medžiaga bei informacija. Surinkti iš visų galimų šaltinių duomenys buvo susisteminti ir pateikti aiškinamajame rašte. Žiniaraščiai sudaryti naudojant VĮ Valstybinio miškotvarkos instituto naujausios sklypinės duomenų bazės duomenis. Visa surinkta ir apibendrinta medžiaga suvesta į grafinę duomenų bazę ir parengti atskiri GIS sluoksniai. Grafinė informacija lokalizuota planinėje medžiagoje M 1:50000. Projektiniai sprendiniai priimti vadovaujantis galiojančiais saugomų teritorijų reglamentais, miškotvarkos darbų vykdymo instrukcijos reikalavimais bei tvaraus, gamtai artimo ir subalansuoto miškų ūkio principais.

2. Darbo sudėtis

Darbas susideda iš gamtosauginių priemonių planų aiškinamųjų raštų ir žiniaraščių bei žemėlapių, kurie pagaminti atskirai visoms girininkijoms, o jų pagrindu visai miškų urėdijos teritorijai parengtas bendras sąvadas, įskaitant ir saugomas teritorijas. Bendras visos VĮ Rokiškio miškų urėdijos Gamtosauginių priemonių planas (žemėlapis) pagamintas valstybinės reikšmės miškų išdėstymo plano pagrindu M 1:50000, o atskirų girininkijų gamtosauginių priemonių planai pagaminti valstybinės reikšmės miškų išdėstymo planų pagrindu M 1:20000. Gamtosauginių priemonių aprašymai pateikiami atskiruose žiniaraščiuose, suskirstytuose pagal girininkijas.

Iš viso pagaminta 8 komplektai Gamtosauginių priemonių planų: po 1 komplektą aiškinamųjų raštų ir žemėlapių, skirtų kiekvienai girininkijai ir 1 aiškinamojo rašto bei žemėlapio komplektas skirtas VĮ Rokiškio miškų urėdijos administracijai.

Plano projekto rengimo stadijoje vyko 2 darbiniai susitikimai su Rokiškio miškų urėdijos atsakingais darbuotojais – visų 7 girininkijų girininkais, miškų urėdo pavaduotoju miškininkyste G. Baronu, miško naudojimo - miškotvarkos inžinieriumi J. Adamoniu, Sartų regioninio parko direkcijos darbuotojais, kitais specialistais.

1 pav. Gamtosauginių priemonių žemėlapio fragmentas.

3. Valstybės saugomos teritorijos ir objektai

3.1. Saugomų teritorijų bendra apžvalga

Rokiškio miškų urėdijos plotas yra 53125,3 ha, miško žemė užima 52097,3 ha, valstybinės reikšmės miško žemės plotas yra 20694,9 ha. Miškų urėdijos teritorijos miškingumas sudaro 28,1%.

Lietuvoje saugomos teritorijos steigiamos norint išsaugoti gamtos ir paveldo teritorinius kompleksus bei objektus, kraštovaizdžio ir biologinę įvairovę. Saugomose teritorijose palaikoma kraštovaizdžio ekologinė pusiausvyra, gamtos išteklių subalansuotas naudojimas ir atkūrimas, sudaromo sąlygos pažintiniam turizmui, moksliniams tyrimams ir aplinkos būklės stebėjimams. Šalies saugomų gamtinių teritorijų apskaitą, apsaugą bei tvarkymą reglamentuoja Saugomų teritorijų įstatymas (Žin., 1993, Nr. 63-1188; 2001, Nr. 108-3902). Saugomos gamtinės teritorijos registruojamos, įtraukiant jas į LR Saugomų teritorijų registrą, kurį kuruoja Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba prie Aplinkos ministerijos. Saugomų teritorijų naudojimą ir apsaugą reglamentuoja bendrieji nuostatai. Individualius nuostatus turi valstybiniai parkai, valstybiniai draustiniai, biosferos poligonai. Pagal saugomų vertybių pobūdį miškų urėdijos teritorijoje įsteigti draustiniai skirstomi į gamtinius (telmologiniai, botaniniai-zoologiniai, ornitologinis, hidrografiniai ir geomorfologiniai) bei kompleksinius (kraštovaizdžio). Paminėtini ir genetiniai draustiniai bei miško sėkliniai medynai, kuriuose saugomi genetiškai gryniausi medynai. Be valstybinių parkų ir draustinių saugomoms teritorijoms priskiriami biosferos stebėsenos (monitoringo) teritorijos, Europos ekologinio tinklo NATURA 2000 teritorijos, saugomi gamtinio kraštovaizdžio objektai, buveinės ir gamtos išteklių sklypų miškai, miestų miškai, priešeroziniai ir apsauginiai miškai (laukų, kelių apsauginės juostos bei valstybinių parkų, vandens telkinių apsaugos zonos).

Valstybės saugomos teritorijos (Sartų regioninis parkas ir valstybiniai draustiniai) Rokiškio miškų urėdijoje apima 1913,5 ha valstybinės reikšmės miškų plotą arba 2091,7 ha bendrą valstybinės reikšmės žemės plotą (2 lentelė). Visos Rokiškio miškų urėdijoje esančios saugomos teritorijos yra Lietuvos gamtinio karkaso dalis.

„Gamtinis karkasas – tai vientisas gamtinio ekologinio kompensavimo teritorijų tinklas, jungiantis gamtinio pobūdžio:

- Saugomas teritorijas – rezervatus, draustinius, valstybinius parkus, atkuriamuosius ir genetinius sklypus, ekologines apsaugos zonas;
- Kitas ekologiškai svarbias vandenų, miškų, žemės ūkio, kitos paskirties teritorijas.

Gamtinio karkaso teritorijų apsaugą, tvarkymą, naudojimą ir planavimą reglamentuoja Saugomų teritorijų, Aplinkos apsaugos, Nekilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos, Miškų, Teritorijų planavimo, Statybos, Poveikio aplinkai vertinimo, Pajūrio juostos bei kiti įstatymai, Specialiosios žemės ir miško naudojimo sąlygos, atskirų saugomų teritorijų nuostatai, saugomų teritorijų, jų zonų, teritorijos dalių ar paveldo objektų tipiniai ir (ar) individualūs apsaugos, taip pat saugomų teritorijų regioniniai architektūriniai reglamentai, įskaitant laikinus reglamentus, apsaugos sutartys, kurios gali būti sudaromos dėl veiklos apribojimų saugomose teritorijose, konkrečių žemės, miško bei vandens telkinio naudojimo sąlygų nustatymo ir gamtinio karkaso nuostatai.

Gamtinio karkaso paskirtis:

- Sukurti vientisą gamtinio ekologinio kompensavimo teritorijų tinklą, užtikrinantį kraštovaizdžio geoekologinę pusiausvyrą ir gamtinius ryšius tarp saugomų teritorijų, sudaryti prielaidas biologinei įvairovei išsaugoti;
- Sujungti didžiausią ekologinę svarbą turinčias buveines, jų aplinką bei gyvūnų ir augalų migracijai reikalingas teritorijas;
- Saugoti gamtinį kraštovaizdį ir gamtinius rekreacinius išteklius;
- Didinti šalies miškingumą;
- Optimizuoti kraštovaizdžio urbanizacijos bei technogenizacijos ir žemės ūkio plėtrą.

Gamtinį karkasą sudaro:

- **Geoekologinės takoskyros** – teritorijų juostos, jungiančios ypatinga ekologine svarba bei jautrumu pasižyminčias vietas: upių aukštupius, vandenskyras, aukštumų ežerynus, kalvynus, pelkynus, priekrantes, požeminių vandenų intensyvaus maitinimo ir karsto paplitimo plotus. Jos skiria stambias gamtines geosistemas ir palaiko bendrąją gamtinio kraštovaizdžio ekologinę pusiausvyrą;
- **Geosistemų vidinio stabilizavimo arealai ir ašys** – teritorijos, galinčios pakeisti šoninį nuotėkį ar kitus gamtinės migracijos srautus, taip pat reikšmingos biologinės įvairovės požiūriu: želdinių masyvai ir grupės, natūralios pievos, pelkės bei kiti vertingi stambiujų geosistemų ekotopai. Šios teritorijos kompensuoja neigiamą ekologinę įtaką gamtinėms geosistemoms;
- **Migraciniai koridoriai** – slėniai, raguvynai bei dubakloniai, kitos žemesnėse reljefo vietose esančios teritorijos, kuriomis vyksta intensyvi medžiagų, energijos ir gamtinės informacijos srautų apykaita ir augalų bei gyvūnų rūšių migracija.

Visos šios geoekologiškai aktyvios teritorijos yra sujungtos į vientisą sistemą – *gamtinį karkasą*, skirtą valdyti kompensacines kraštovaizdžio funkcijas bei garantuoti jo struktūros stabilumą.

Pagal geosistemų, kurios atlieka ekokompensacines funkcijas, dydį ir svarbą *gamtinio karkaso* struktūrinės dalys skirstomos į europinės, nacionalinės, regioninės ir vietinės reikšmės.

Pagal natūralumo laipsnį ir gebėjimą atlikti ekologinio kompensavimo funkcijas, teritorijų planavimo dokumentuose išskiriamos *patikimo, riboto ir silpno geoekologinio potencialo gamtinio karkaso teritorijos*.

Biologinės įvairovės apsaugai gamtinio karkaso teritorijose išskiriamas ekologinis tinklas, jungiantis didžiausią bioekologinę svarbą turinčias buveines, jų aplinką bei gyvūnų ir augalų migracijos koridorius. Vyriausybės įgaliotos institucijos nustatyta tvarka išskiriamas *Europos ekologinis tinklas „Natura 2000“*, apimantis buveinių ir paukščių apsaugai svarbias teritorijas.

Europos ekologinio tinklo „Natura 2000“ teritorijose yra draudžiama arba ribojama veikla, galinti turėti neigiamą poveikį saugomoms natūralioms buveinėms, rūšių buveinėms ir saugomoms augalų bei gyvūnų rūšims. Leidžiama tokia veikla, kuri užtikrina tinkamą buveinių ir rūšių būklę. Veikla šiose teritorijose turi būti vykdoma atsižvelgiant į konkrečius buveinių tipus ar rūšis ir remiantis teritorijų planavimo dokumentais ir (ar) gamtotvarkos planais.

Didžioji dalis saugomų teritorijų plotų patenka į *gamtinį karkasą*.

Gamtinio karkaso teritorijose saugoma kraštovaizdžio erdvinė teritorinė struktūra ir gamtinis pobūdis, ekologinis stabilumas, kraštovaizdžio estetinė vertė.

Visose gamtinio karkaso teritorijose skatinama veikla, kuria užtikrinama kraštovaizdžio ekologinė pusiausvyra, palaikomas ir stiprinamas ekosistemų stabilumas, vykdoma renatūralizacija ir ekosistemų atkūrimas, bei ekstensyvi rekreacija, palaikoma ir didinama biologinė įvairovė bei bendras teritorijos miškingumas, saugomi bei plečiami želdynai ir želdiniai agrarinėse bei urbanizuotose teritorijose, vykdomi teritorijų ir akvatorių rekultivacijos bei išvalymo nuo užteršimo darbai, neutralizuojamos, kitaip nukenksminamos arba iškeliamos pramonės įmonės ir mažinamas vizualiai agresyvių objektų poveikis.

Siekiant stiprinti teritorijų ekokompensacines funkcijas, turi būti vykdomos aktyvios riboto ir silpno geoekologinio potencialo gamtinio karkaso struktūrų plėtojimo priemonės, teikiamas prioritetas šių teritorijų apželdinimui mišku, miško parkų ir kitų rekreacinės bei ekologinės paskirties želdynų įveisimui ir darniam tvarkymui, ekologiškai žemdirbystei.

Ūkinė veikla gamtinio karkaso teritorijose gali būti vykdoma tik įvertinus šios veiklos poveikį, atlikus teritorijų planavimo dokumentų, planų ir programų strateginį pasekmių vertinimą vadovaujantis Aplinkos apsaugos bei Planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo įstatymais Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatyta tvarka, numatant ir įgyvendinant įvairiapuses priemones antropogeniniam poveikiui kompensuoti, gamtiniam kraštovaizdžiui ir biologinei įvairovei išsaugoti.

Gamtinio karkaso teritorijose draudžiama naujų pramonės įmonių, kurioms reikalingi taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimai, statyba bei naujų gyvenamųjų pastatų ir gyvenamųjų kvartalų statyba konservacinės, miškų, kitos – rekreacinės, taip pat žemės ūkio paskirties teritorijose.

Gamtinio karkaso teritorijos turi būti tvarkomos vadovaujantis darnios plėtros principais. Teritorijose, turinčiose istorinę, kultūrinę vertę, svarbiose estetiniu atžvilgiu, gamtinio karkaso teritorijos tvarkomos atsižvelgiant ir derinant tarpusavyje ekologinius, kultūrinius bei estetinius kraštovaizdžio formavimo reikalavimus.“ (Tekstas iš Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos prie Aplinkos ministerijos tinklapio).

3.1.1 Sartų regioninis parkas

Sartų regioninis parkas (bendras parko plotas 12547 ha) buvo įsteigtas Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo 1992 m. rugsėjo 24 d. nutarimu Nr. I–2913 “Dėl regioninių parkų ir draustinių įsteigimo” (Žin., 1992, Nr. 30–913), siekiant išsaugoti unikaliaje dubaklonių sankirtoje susiformavusį Sartų ežero kraštovaizdį, jo gamtinę ekosistemą bei kultūros paveldo vertybes, jas tvarkyti ir racionaliai naudoti. Per regioninį parką ir Sartų ežerą teka Šventoji. Šio regioninio parko kraštovaizdis vertingas savita vandens telkinių, žemės paviršiaus formų struktūra, biologinėmis vertybėmis, kultūros paveldu, tinkamas rekreacijai.

Regioninio parko paskirtis, nustatyta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. balandžio 29 d. nutarimu Nr. 490 “Dėl regioninių parkų nuostatų patvirtinimo” (Žin., 1999, Nr. 39–1227) yra išsaugoti ypač vertingą dubaklonių sankirtoje susiformavusią Sartų, Rašų ir gretimų ežerų sistemą, vertingas Dusetų girios ir Antazavės šilo biocenozes, išsaugoti

kultūros paveldo vertybes: Dusetų urbanistinį kompleksą, esamus piliakalnius ir parkus (http://www.vstt.lt/VI/rubric.php?rubric_id=147); (8 Priedas).

Sartų regioniniame parke nustatytos šios funkcinės zonos:

Regioninio parko funkcinės zonos	Užimamas plotas, ha	Užimamas ploto %
Konservacinė:	8 252	65,8
Gamtiniai rezervatai	84	1,0
Draustiniai:	8 168	64,8
<i>Gamtiniai</i>	7 016	50,7
<i>Kultūriniai</i>	160	2,0
<i>Kraštovaizdžio</i>	992	12,1
Apsauginė (prezervacinė)	2 091	16,6
Rekreacinė	827	6,6
Ūkinė	1 176	9,4
Gyvenamoji	201	1,6
Iš viso:	12 547	100

Didžioji teritorijos dalis iki parko įsteigimo jau buvo saugoma nuo 1960 m. ir priklausė Dusetų kraštovaizdžio draustiniui. Parko plotas – 12547 ha. Tai gana atokiai nuo didžiųjų miestų, Rokiškio ir Zarasų rajonų sandūroje esanti teritorija. 65 % regioninio parko ploto užima devyni draustiniai ir viena sgamtinis rezervatas. Trys dideli miškų masyvai sudaro 29 % viso regioninio parko ploto, 17 % - 32 ežerai.

Rekreaciniu bei hidrografiniu požiūriu ypač vertingas Sartų ežeras, kuris 12,7 km ištiesęs šiaurės-pietų kryptimi (2 pav). Ežero atsišakojimų galuose glūdi kiti ežerai - Zalvė, Zaduojys. Sartų ežero atsišakojimai dar vadinami rinomis, jų ilgis sudaro net 30 km (3 pav). Išskiriamos šešios šakos turi vardus: Dusetos, Bradesos (Zalvos), Pasartės, Kriaunakumpio (Lašės), Audrakampio (Aldrakumpio, Ragavos), Kalbutiškių. Į Audrakumpį įteka Audra, į Kriaunakumpį - Kriaunos upė. Siauriausioje vietoje Kriaunakumpį ir Audrakumpį skiria vos 400 m. ilgio papelkėjusi slėnuma, nuo seno vadinama Pervalka. Pavasariop ją neretai užlieja vanduo ir Sartų ežere atsiranda didžiulė (beveik 6 km²) sala. Kalbutiškių šaka prateka didžiausia ir ilgiausia šiaurės rytų aukštaičių upė – Šventoji. Bradesių įlankos krantuose dunkso trys piliakalniai: Bradesių “Tiltelio miško” Velikušių “Sala” ir Velikušių II piliaklnis. Sartai - penktas pagal dydį ežeras Lietuvoje (1337 ha). Didžiausios ežero daubos bei stačiausi krantai yra šiaurinėje Sartų dalyje. Krantai čia kyla iki 30 m. aukščio, o giliausia vieta siekia 22 m. Didžiausias ežero plotis - 950 m., vidutinis - 500 m. Kranto linija vingiuoja beveik 80 km. Ežere yra 7 salos, iš kurių didžiausia sala yra 6,5 ha. ploto ir vadinama Didžiąja sala. Antra pagal dydį - Dumblynės sala, nuo seno yra gyvenama. Archeologai ją įvardija kaip kelių laikotarpių archeologijos paminklą (aptiktos neolito pabaigos - žalvario a. pradžios ir I-o tūkstantmečio pirmosios pusės gyvenvietės). Ši sala gyvenama ir šiandien (<http://www.travel.lt/turizmas/selectPage.do?docLocator=CA05FE28D97911D8BFFE746164617373>).

Svarbiausios gamtos vertybės: Unikali Sartų, Rašų ir gretimų ežerų sistema, vertingos Dusetų girios ir Ilgašilio miško bendrijos. Sartų ežeras, kurio guolį sudaro šeši gilūs dubakloniai, – penktas pagal dydį Lietuvoje ežeras. Nuo siauro penkiolikos kilometrų ilgio ežero stuomens atsišakoja penkios atšakos, iš vandens kyla septynios salos. Jo krantai driekiasi apie aštuoniasdešimt kilometrų. Savitas Sėlių aukštumos kalvotas daubotas reljefas su Zaduojų ir Ilgio ežerais, Ilgelės ir Zaduojos protakomis. Žmogaus veiklos neliesta gamta išlikusi Vosynos miške.

2 pav. Sartų ežero kraštovaizdis

3 pav. Sartų ežero atsišakojimai - rinos

Svarbiausios kultūros paveldo vertybės: Dusetų urbanistinis kompleksas, piliakalniai ir parkai. Dusetų miestelio vardas žinomas jau 13 a. Dusetose yra 18 a. pastatyta bažnyčia ir varpinė. Miestelio centre, Nepriklausomybės aikštėje stovi 1928 m. pastatytas nepriklausomybės paminklas (nugriautas 1952 m., 1989 m. atstatytas ir restauruotas), kalbininko, profesoriaus Kazimiero Būgos biustas. Netoli bažnyčios, skverelyje yra paminklas poetui Pauliui Širviui atminti. Antazavės miestelyje – 18 a. bažnyčia, varpinė ir vartai (http://www.vstt.lt/VI/rubric.php?rubric_id=147).

Beveik pusė Sartų regioninio parko teritorijos (6616,1 ha) priskirta Kamajų (2794 ha) ir Obelių girininkijoms (3822 ha), o likusi regioninio parko dalis yra Zarasų miškų urėdijos Antazavės ir Dusetų girininkijų teritorijoje.

Naujai parengtas Sartų regioninio parko ir jo zonų bei buferinės apsaugos zonos ribų planas patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. gegužės 13 d. nutarimu Nr. 438 (Žin., 2009, Nr. 62-2467). Pagal šį ribų planą parengtas ir Sartų regioninio parko tvarkymo planas. Bendras parko plotas -13650 ha, Rokiškio rajone -6616 ha (8 ir 12 Priedai).

Sartų regioninio parko konservacinio prioriteto zona

Sartų regioninio parko teritorijoje įsteigti 1 gamtinis rezervatas ir 5 draustiniai. Dar 5 regioninio parko draustiniai yra Zarasų miškų urėdijos teritorijoje. Visi regioninio parko draustiniai įsteigti Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos - Atkuriamojo seimo 1992 m. rugsėjo 24 d. nutarimu Nr. I-2913 “Dėl regioninių parkų ir draustinių įsteigimo” (Žin., 1992, Nr. 30-913).

Rengiant Sartų regioninio parko ir jo zonų bei buferinės apsaugos zonos ribų planą, buvo patikslintos gamtinio rezervato ir draustinių ribos bei atskirų draustinių statusas. Vietoje ankstesnių 9 draustinių suformuoti 10, kuomet buvęs Ilgašilio kraštovaizdžio draustinis padalintas į 2 - Ilgašilio botanini-zoologinį ir Zadujo kraštovaizdžio draustinius.

Sartų regioniniame parke naujai patikslintą konservacinio prioriteto zoną sudaro Vosynos gamtinis rezervatas, Antazavės šilo (buvęs botaninis-zoologinis), Kalviškių (buvęs geomorfologinis) ir Zadujo (naujai atskeltas nuo buvusio Ilgašilio kraštovaizdžio) kraštovaizdžio draustiniai, Mielėnų geomorfologinis draustinis, Salinio, Sartų ir Rašų hidrografiniai draustiniai, Dusetų girios bei Ilgašilio (buvęs kraštovaizdžio) botaniniai-zoologiniai draustiniai ir Dusetų urbanistinis draustinis (Sartų regioninio parko ir jo zonų bei buferinės apsaugos zonos ribų planas. Aiškinamasis raštas, 2007). Rokiškio miškų urėdijos teritorijoje esančių regioninio parko draustinių skaičius nepakito.

Vosynos gamtinis rezervatas įsteigtas išsaugoti pirmųjų šiaurės rytų Lietuvos paežerių miškų bruožus išlaikiusią Dusetų girios gamtinio komplekso dalį, kaip Sėlių aukštumos didžiųjų dubaklonių miškų etaloną su mokslui vertingais augalijos ir gyvūnijos kompleksais. Rezervato teritorija priskirta Kamajų girininkijai.

Mielėnų geomorfologinis draustinis įsteigtas išsaugoti būdingą Sėlių aukštumos mažai miškingos šiaurinės dalies kalvotą, daubotą, raguvotą, ežeringą reljefą, Mielėnų ir Mičiūnų piliakalnius. Draustinio teritorija priskirta Obelių girininkijai.

Sartų hidrografinis draustinis saugo dubaklonių sankirtoje susiformavusį sudėtingos konfigūracijos, vieną ilgiausių Lietuvoje Sartų ežerą su giliomis įlankomis, pusiasaliais, salomis ir protakomis, vertinga ežero ir apyežerio augalija ir gyvūnija, gausiais kultūros paveldo objektais. Draustinio teritorija driekiasi Kamajų ir Obelių girininkijose.

Salinio hidrografinis draustinis saugo būdingus Sėlių aukštumos vakarinei nuolaidumai pratakus Salinio, Tautesnio, Ilgelio ežerus su salomis. Draustinis yra Obelių girininkijoje.

Rašų hidrografinis draustinis įsteigtas išsaugoti protakinį vingiuotos kranto linijos Rašų ežerą, užpelkėjusias jo pakrantes ir Šventosios upės ištakas. Draustinis yra Kamajų girininkijoje.

Dusetų botaniniame-zoologiniame draustinyje saugomas Dusetų girios mišrių miškų ir pelkių kompleksas su saugomomis buveinėmis, augalų ir gyvūnų rūšimis. Draustinis yra Kamajų girininkijoje.

3.1.2 Draustiniai

Rokiškio miškų urėdijos administruojamoje teritorijoje yra įsteigta 11 draustinių. Vien Sartų regioninio parko teritorijoje įsteigti 5 draustiniai. Už regioninio parko ribų esantys 6 valstybiniai draustiniai užima 2359,0 ha bendrą plotą (draustinių plotai paimti iš VSTT Kadastro duomenų). Draustinius skirtingais laikotarpiais įsteigė LTSR Ministrų Taryba, Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba - Atkuriamasis seimas ir Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Valstybinių draustinių plotai ir ribos patvirtinti LRV 1997 m. gruodžio 29 d. nutarimu Nr. 1486.

Notigalės telmologinis draustinis (bendras plotas 1391 ha) vienas seniausių draustinių miškų urėdijos teritorijoje, įsteigtas dar LTSR Ministrų Tarybos 1974 m. gegužės 16 d. nutarimu Nr. 195 (Žin., 1974, Nr. 18-181, 20-203). Draustinis įsteigtas siekiant išsaugoti stambų pelkėtų masyvų kompleksą Vidurio Lietuvos žemumoje, jo augalų bendrijas ir gyvūniją. Ežerinės kilmės plynraistėje aukštapelkėje tyvuliuoja 7 ežerai. Didžiausias jų - Notigalės ežeras. Draustinyje gausu spanguolių, daug vaivorių, viržių, auga tekšės. Čia galima sutikti juodųjų gandrų, tetervinų, dirvinių sėjiku, plėšriųjų medšarkių, briedžių, šernų, stirnų.

Tik nedidelė šio draustinio dalis (119 ha) tenka Rokiškio miškų urėdijos Pandėlio girininkijai, tačiau valstybinės reikšmės miškų joje nėra. Notigalės pelkė telmologinio draustinio ribomis yra įtraukta į Europos saugomų teritorijų tinklą Natura 2000. Siekiant atkurti pažeistą hidrologinį režimą ir pristabdyti pelkinių buveinių degradaciją, 2005 m. buvo parengtas ir 2007 m. patvirtintas Notigalės pelkės BAST gamtotvarkos planas.

Petriošiškio telmologinis draustinis (bendras plotas 140 ha) taip pat vienas seniausių draustinių miškų urėdijos teritorijoje, įsteigtas dar LTSR Ministrų Tarybos 1974 m. gegužės 16 d. nutarimu Nr. 195 (Žin., 1974, Nr. 18-181, 20-203). Šis draustinis įsteigtas siekiant išsaugoti natūralią ir nepažeistą Petriošiškio pelkę su Petriošiškio ežeru. Ežeras apaugęs šiurkščiąja augmenija (nendrėmis, švendrais), jame gausu ir dugno augalų. Ežere gyvena lydekos, ešeriai, lynai ir kitos žuvys.

Draustinis priskirtas Rokiškio miškų urėdijos Kamajų girininkijai, valstybinės reikšmės miškai jame sudaro didesnę dalį. Pelkė telmologinio draustinio ribomis yra įtraukta į Europos saugomų teritorijų tinklą Natura 2000.

Suvainišio telmologinis draustinis (bendras plotas 1201 ha) įsteigtas LTSR Ministrų Tarybos 1988 m. vasario 29 d. nutarimu Nr. 57 (Žin., 1988, Nr. 9-56). Šio draustinio tikslas išsaugoti Nemunėlio moreninėms lygumoms būdingos aukštapelkės su miškingu apypelkiu kompleksą. Čia gyvena ir peri retų rūšių paukščiai: kurtiniai, tetervinai, juodieji gandrai, vapsvaėdžiai, žvirblinės ir uralinės pelėdos, baltnugariai geniai.

Draustinis priskirtas Rokiškio miškų urėdijos Pandėlio girininkijai, valstybinės reikšmės miškai jame sudaro didesnę dalį.

Junkūnų geomorfologinis draustinis (bendras plotas 617 ha) įsteigtas LTSR Ministrų Tarybos 1988 m. vasario 29 d. nutarimu Nr. 57 (Žin., 1988, Nr. 9-56) dubaklonių suskaidytam raiškiam masyvui, esančiam Sėlių aukštumoje, saugoti. Draustinis yra į pietryčius nuo Obelių. Teritorija priskirta Obelių girininkijai, tačiau valstybinės reikšmės miškų draustinyje nėra.

Kampuolio hidrografinis draustinis (bendras plotas 458 ha) įsteigtas Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos - Atkuriamojo seimo 1992 m. rugsėjo 24 d. nutarimu Nr. I-2913 "Dėl regioninių parkų ir draustinių įsteigimo" (Žin., 1992, Nr. 30-913). Draustinio tikslas išsaugoti Sėlių aukštumai būdingą raiškios vingiuotos konfigūracijos Kampuolio bei Ilgio ežerų kompleksą. Rokiškio rajone esanti draustinio dalis yra ypač vaizdinga. Šis draustinis yra Obelių girininkijoje, o valstybinės reikšmės miškai jame sudaro tik nežymią dalį.

Čedaso ornitologinis draustinis (bendras plotas 132 ha) įsteigtas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. kovo 30 d. nutarimu Nr. 336 (Žin., 2005, Nr. 43-1371). Tai vėliausiai įsteigtas draustinis, kurio tikslas – išsaugoti patį Čedaso ežerą ir jame perinčią ketvirtą pagal dydį juodųjų žuvėdrų koloniją šalyje. Čedaso ežeras draustinio ribomis yra įtrauktas į Europos saugomų teritorijų tinklą Natura 2000 kaip paukščių apsaugai svarbi teritorija. Jai 2005 m. buvo parengtas ir 2007 m. patvirtintas Čedaso ežero ir jo apyežerių gamtotvarkos planas. Teritorija priskirta Juodupės girininkijai, valstybinės reikšmės miškų draustinyje nėra.

3.1.3 Savivaldybių draustiniai

Rokiškio rajono teritorijoje šiuo metu dar nėra įsteigtų savivaldybės draustinių. Rokiškio rajono savivaldybės taryba, remdamasi bioįvairovės tyrimų rezultatais ir patvirtintu Rokiškio rajono savivaldybės teritorijos bendruoju planu, atrinktose vertingose rajono vietose yra numačiusi įsteigusi 4 savivaldybės saugomus draustinius:

Eikiniškio ežero botaninis-zoologinis draustinis – Juodupės girininkijoje,

Šetekšnos slėnio botaninis-zoologinis draustinis – Kamajų ir Sėlynės girininkijose,

Apeikiškio ežero botaninis-zoologinis draustinis – Obelių girininkijoje,

Degučių ežero zoologinis draustinis – Obelių girininkijoje.

3.1.4 Genetiniai draustiniai

Rokiškio miškų urėdijos teritorijoje augančiuose našiausiuose medynuose yra išskirti genetiniai draustiniai ir sėkliniai medynai. Genetiniai draustiniai priskiriami II grupės (specialios paskirties) miškams, o jų paskirtį ir apsaugos funkcijas reglamentuoja Miško genetiųjų draustinių nuostatai, patvirtinti LR Aplinkos ministro 2000 m. balandžio 7 d. įsakymu Nr. 133 “Dėl miško genetiųjų draustinių nuostatų patvirtinimo” (Žin., 2000, Nr. 31-882) (8 Priedas). Rokiškio miškų urėdijos administruojamoje teritorijoje, 53,8 ha plote nustatyti genetiniai draustiniai pasiskirstę: Juodupės girininkijoje užima 2,1 ha plotą; Kamajų girininkijoje - 2,8 ha ir Rokiškio girininkijoje - 48,9 ha plotą. Be genetiųjų draustinių paminėtini sėkliniai medynai, kurie miškų urėdijoje auga 30,5 ha plote ir medynai su tyrimo bareliais, augantys 8,4 ha plote (3 lentelė).

3.1.5 Europos ekologinio tinklo NATURA 2000 teritorijos

Tiek Lietuvoje tiek ir Rokiškio miškų urėdijos teritorijoje steigiamos Europos ekologinio tinklo Natura 2000 teritorijos, kurias šiuo metu sudaro paukščių apsaugai svarbios teritorijos (sutrumpintai - PAST) ir vietovės, atitinkančios gamtinių buveinių apsaugai svarbių teritorijų atrankos kriterijus (sutrumpintai - BAST). Pirmos iš jų - paukščių apsaugai svarbios teritorijos jau yra Lietuvoje įsteigtos ir patvirtintos Europos Komisijos, o vietovės, atitinkančios buveinių apsaugai svarbių teritorijų atrankos kriterijus bus įsteigtos per artimiausius 2 metus. Tokių teritorijų preliminarus sąrašas jau yra pateiktas Europos Komisijai. Ateityje, šios teritorijos taip pat įgys nacionalinių saugomų teritorijų statusą.

Vadovaujantis LR saugomų teritorijų įstatymo 24 straipsniu, LR saugomoms teritorijoms arba jų dalims, kuriose yra tarptautinės svarbos buveinių, augalų ir gyvūnų rūšių ar jų bendrijų bei populiacijų, gali būti suteiktas tarptautinės svarbos saugomos teritorijos statusas. Jei teritorijos nėra saugomos, pirmiausia įsteigiama atitinkama nacionalinė saugoma teritorija, kuriai vėliau suteikiamas Europos Bendrijos svarbos saugomos teritorijos statusas.

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. rugpjūčio 25 d. nutarimu Nr. 819 Rokiškio miškų urėdijos teritorijoje PAST statusas suteiktas Čedaso ornitologiniam draustinii, Nemunėlio upės apsaugos zonos daliai bei Šaltojos ir Vyžuonos upių apsaugos zonų daliai (4 lentelė; 8 Priedas).

Čedaso ežero ir jo apyežerių PAST (bendras plotas 132 ha). Nuo 2006 m. šiai teritorijai suteiktas Europos Sąjungos svarbos Paukščių apsaugai svarbios teritorijos statusas. PAST ribos sutampa su patvirtintomis Čedaso ornitologinio draustinio ribomis. PAST saugomos plovinės vištelės (*Parzana parva*) ir juodosios žuvėdros (*Chlidonias niger*) perimvietės (4 lentelė; 8 Priedas). Minėtos paukščių rūšys saugomos remiantis patvirtintais Bendraisiais buveinių ir paukščių apsaugai svarbių teritorijų nuostatais (LR Vyriausybės 2006 m. balandžio 19 d. nutarimas Nr. 380 “Dėl LR Vyriausybės 2004 m. kovo 15 d. nutarimo Nr. 276 “Dėl bendrųjų buveinių ar paukščių apsaugai svarbių teritorijų nuostatų patvirtinimo” pakeitimo” (Žin., 2006, Nr. 44-1606)). Ši teritorija priskirta Juodupės girininkijai (žr. 12 Priedą).

Nemunėlio upės slėnio PAST (bendras plotas 1550,2 ha, urėdijoje - 459 ha). Šiai teritorijai Europos Sąjungos svarbos PAST statusas suteiktas jau nuo 2004 m. PAST saugomos griežlės (*Crex crex*) perimvietės (4 lentelė; 8 Priedas). Minėtos paukščių rūšys saugomos remiantis patvirtintais Bendraisiais buveinių ir paukščių apsaugai svarbių teritorijų nuostatais (LR Vyriausybės 2006 m. balandžio 19 d. nutarimas Nr. 380 “Dėl LR Vyriausybės 2004 m. kovo 15 d. nutarimo Nr. 276 “Dėl bendrųjų buveinių ar paukščių apsaugai svarbių teritorijų nuostatų patvirtinimo” pakeitimo” (Žin., 2006, Nr. 44-1606)). Ši teritorija priskirta Pandėlio girininkijai. PAST ribos nustatomos pagal pridedamą planą (12 Priedas).

Šaltojos ir Vyžuonos upių slėnių PAST (bendras plotas 1569,3 ha). Šiai teritorijai Europos Sąjungos svarbos PAST statusas suteiktas taip pat jau nuo 2004 m. Joje saugomos griežlės (*Crex crex*) perimvietės (4 lentelė; 8 Priedas). Minėtos paukščių rūšys saugomos remiantis patvirtintais Bendraisiais buveinių ir paukščių apsaugai svarbių teritorijų nuostatais (LR Vyriausybės 2006 m. balandžio 19 d. nutarimas Nr. 380 “Dėl LR Vyriausybės 2004 m. kovo 15 d. nutarimo Nr. 276 “Dėl bendrųjų buveinių ar paukščių apsaugai svarbių teritorijų nuostatų patvirtinimo” pakeitimo” (Žin., 2006, Nr. 44-1606)). Ši teritorija priskirta Juodupės, Pandėlio, Rokiškio ir Vyžuonos girininkijoms. PAST ribos nustatomos pagal pridedamą planą (12 Priedas).

Aplinkos Ministerijoje 2005-2006 m. buvo parengti Nemunėlio upės slėnio bei Čedaso ežero ir jo apyežerių Gamtotvarkos planai, iš kurių Aplinkos ministro 2007 m. liepos 4 d. įsakymu Nr. D1-383 patvirtintas Čedaso ežero ir jo apyežerių Gamtotvarkos planas. Gamtotvarkos planuose yra numatytos priemonės, užtikrinsiančios saugomų retųjų rūšių perimviečių geresnę būklę PAST (žr. 8 skyrių, 11 Priedą).

Visos Rokiškio miškų urėdijos teritorijoje nustatytos BAST yra įtrauktos į vietovių, atitinkančių gamtinių buveinių apsaugai svarbių teritorijų atrankos kriterijus sąrašą, skirtą pateikti Europos Komisijai, kuris patvirtintas LR Aplinkos ministro 2009 m. balandžio 22 d. įsakymu Nr. D1-210. Į sąrašą pateko šios teritorijos: **Baršėnų pelkė, Bradėsių kadagynas, Dusetų giria, Gaidžiabalės samanyne, Konstantinavos pelkė, Notigalės pelkė** (dalis), **Petriošiškio pelkė** ir **Zalvės upės slėnis** (dalis) (5 lentelė; 8 Priedas). Iš šių teritorijų tik **Petriošiškio pelkės BAST** yra įtraukta į LR Vyriausybės 2009 m. kovo 4 d. nutarimu Nr. 192 patvirtintų Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų arba jų dalių, kuriose yra buveinių apsaugai svarbių teritorijų, sąrašą (Žin., 2009, Nr. 34-1287).

Teritorijose aptiktos Europos Sąjungos svarbos rūšys ir buveinės yra saugomos remiantis patvirtintais Bendraisiais buveinių ir paukščių apsaugai svarbių teritorijų nuostatais (LR Vyriausybės 2006 m. balandžio 19 d. nutarimas Nr. 380 “Dėl LR Vyriausybės 2004 m. kovo 15 d. nutarimo Nr. 276 “Dėl bendrųjų buveinių ar paukščių apsaugai svarbių teritorijų nuostatų patvirtinimo” pakeitimo” (Žin., 2006, Nr. 44-1606)). Iš viso Rokiškio miškų urėdijos teritorijoje išskirta ir įtraukta į saugotinų buveinių sąrašus 543,7 ha Europos Sąjungos svarbos buveinių. Visos šios buveinės yra išsidėsčiusios 1206,6 ha plote (5 lentelė).

Baršėnų pelkės BAST (bendras plotas 24 ha). Į BAST patenka dalis Sartų hidrografinio draustinio. Preliminarios ribos nustatomos pagal pridedamą planą (5 lentelė; 12 Priedas). BAST nustatyta Europos Bendrijos svarbos buveinė: 7140 Tarpinės pelkės ir liūnai (užimamas plotas – 15,0 ha) ir saugoma Europos Bendrijos svarbos rūšis – dvilapis purvuolis (*Liparis loeselii*). Baršėnų pelkės BAST priskirta Obelių girininkijai.

Bradėsių kadagyno BAST (bendras plotas 3 ha). Į BAST patenka dalis Sartų hidrografinio draustinio. Preliminarios ribos nustatomos pagal pridedamą planą (5 lentelė; 12 Priedas). Teritorijoje nustatyta Europos Bendrijos svarbos buveinė: 5130 Kadagynai (užimamas plotas – 1,8 ha). BAST priskirta Obelių girininkijai.

Dusetų girios BAST (bendras plotas 656 ha). Į BAST patenka Vosynos gamtinis rezervatas ir dalis Dusetų girios botaninio-zoologinio draustinio. Preliminarios ribos nustatomos pagal pridedamą planą (5 lentelė; 12 Priedas). Pradiniame etape BAST nustatytos šios Europos Bendrijos svarbos buveinės: 7140 Tarpinės pelkės ir liūnai (užimamas plotas – 40,0 ha), 7220 Šaltiniai su besiformuojančiais tufais (1,0 ha), 9020 Plačialapių ir mišrūs miškai (102,0 ha), 9080 Pelkėti lapuočių miškai (75,0 ha), 91D0 Pelkiniai miškai (20,0 ha) – iš viso 238 ha bendro buveinių ploto. Teritorijoje saugomos Europos Bendrijos svarbos rūšys – didysis auksinukas (*Lycaena dispar*) dvilapis purvuolis (*Liparis loeselii*) ir raudonpilvė kūmutė (*Bombina bombina*). Dusetų girios BAST priskirta Kamajų girininkijai.

Dusetų girios BAST teritorijoje 2007-2008 metais buvo kartografuojamos ir tikslinamos Europos Bendrijos svarbos natūralios buveinės (Sartų regioninio parko direkcijos 2008 m. veiklos ataskaita, 2008). Šiuos darbus atliko Sartų regioninio parko specialistė D. Trainytė-Norkūnienė. Dusetų girios BAST iš viso buvo kartografuota 266,3 ha Europos Bendrijos svarbos natūralių buveinių, priskirtų devyniems Natura 2000 gamtinių buveinių tipams: **6510 Šienaujamos mezofitų pievos, 7140 Tarpinės pelkės ir liūnai, 7220 *Šaltiniai su besiformuojančiais tufais, 9010 *Vakarų taiga, 9020 *Plačialapių ir mišrūs miškai, 9050 Žolių turtingi eglynai, 9080 *Pelkėti lapuočių miškai, 91D0 *Pelkiniai miškai ir 91E0 *Aliuviniai miškai** (11 Priedas, 1 lentelė ir žemėlapis).

Gaidžiabalės samanyinės BAST (bendras plotas 172 ha). Preliminarios ribos nustatomos pagal pridedamą planą (5 lentelė; 12 Priedas). BAST nustatyta Europos Bendrijos svarbos buveinė: 7110 Aktyvios aukštapelkės (užimamas plotas – 110,0 ha). Teritorija priskirta Juodupės girininkijai.

Konstantinos pelkės BAST (bendras plotas 82 ha). Preliminarios ribos nustatomos pagal pridedamą planą (5 lentelė; 12 Priedas). BAST nustatyta Europos Bendrijos svarbos buveinė: 7120 Degradavusios aukštapelkės (užimamas plotas – 82,0 ha). Teritorija priskirta Pandėlio girininkijai.

Notigalės pelkės BAST (bendras plotas 1391 ha, iš kurių Rokiškio miškų urėdijai tenka 119 ha). BAST ribos sutampa su patvirtintomis Notigalės telmologinio valstybinio draustinio ribomis. Teritorijoje saugomos ežerų, pelkių ir miškų buveinės bei Europos Bendrijos svarbos rūšis – ūdra (*Lutra lutra*). Rokiškio miškų urėdijos teritorijoje Notigalės pelkės BAST priskirta Pandėlio girininkijai.

Petriošiškio pelkės BAST (bendras plotas 140 ha). BAST ribos sutampa su patvirtintomis Petriošiškio valstybinio telmologinio draustinio ribomis. BAST nustatytos Europos Bendrijos svarbos buveinės: 7140 Tarpinės pelkės ir liūnai (užimamas plotas – 12,2 ha), 9080 Pelkėti lapuočių miškai (6,1 ha), 91D0 Pelkiniai miškai (73,1 ha). Teritorija priskirta Kamajų girininkijai.

Zalvės upės slėnio BAST (bendras plotas 7 ha). Patenka į Sartų regioninį parką, preliminarios ribos nustatomos pagal pridedamą planą (5 lentelė; 12 Priedas). BAST nustatyta Europos Bendrijos svarbos buveinė: 6210 Stepinės pievos (užimamas plotas – 3,5 ha) ir Europos Bendrijos svarbos rūšys – didysis auksinukas (*Lycaena dispar*) bei ovalioji geldutė (*Unio crassus*). Rokiškio miškų urėdijos teritorijoje BAST priskirta Obelių girininkijai.

Aplinkos Ministerijoje 2005-2007 m. buvo rengiami Gamtotvarkos planai ES svarbos Buveinių apsaugai svarbioms teritorijoms. Šiuo metu jau yra parengtas ir Aplinkos ministro 2007 m. kovo 30 d. įsakymu Nr. D1-189 patvirtintas Notigalės pelkės BAST Gamtotvarkos planas (žr. 8 skyrių, 11 Priedą).

Rokiškio miškų urėdijoje saugomos teritorijos iš viso užima 3424,1 ha arba 6,6% viso miško žemės ploto (kartu su BAST). Valstybinės reikšmės miško žemėje visos saugomos teritorijos sudaro 9,2% arba 1903 ha ploto (1, 2 lentelės).

Valstybės saugomų teritorijų užimamo ploto pasiskirstymas Rokiškio miškų urėdijos girininkijų administruojamoje miško žemėje pateikiamas 1 lentelėje.

1 lentelė. Valstybės saugomų teritorijų pasiskirstymas girininkijų miško žemėje

Girininkija	Visi miškai			Valstybinės reikšmės miškai		
	Girininkijos miško žemės plotas, ha	Saugomų teritorijų plotas, ha	% nuo girininkijos miško žemės ploto	Girininkijos miško žemės plotas, ha	Saugomų teritorijų plotas, ha	% nuo girininkijos miško žemės ploto
Juodupės	5534,7	191,0	3,5	3735,1	159,3	4,3
Kamajų	9562,7	975,7	10,2	3392,0	688,6	19,4
Obelių	6803,9	697,1	10,2	1777,8	129,6	7,3
Pandėlio	14109,4	1420,3	10,1	3643,5	909	24,9
Rokiškio	6216,2	122,8	2,0	3490,3	16,5	0,5
Sėlynės	5036,0	-	-	2349,1	-	-
Vyžuonos	4834,4	17,2	0,4	2307,1	-	-
Iš viso	52097,3	3424,1	6,6	20694,9	1903	9,2

Valstybės saugomų teritorijų plotų pasiskirstymas Rokiškio miškų urėdijos girininkijų valstybinės reikšmės miškuose pateikiamas 2 lentelėje. Į šią lentelę nėra įtrauktos buveinių apsaugai svarbios teritorijos (BAST).

3.2. Valstybės saugomi objektai

3.2.1 Gamtos paveldo objektai

Iš Gamtos paveldo objektų Rokiškio miškų urėdijos teritorijoje nustatyti svarbūs gamtosauginiai tikslais yra 3 botaniniai objektai (2 ąžuolai ir guoba) bei 1 geologinis objektas - akmuo riedulys. Du botaniniai objektai yra Obelių girininkijos teritorijoje, trečiasis medis gamtos paveldo objektas auga Kamajų girininkijoje. Bradesių ąžuolas (skersmuo-2,1 m, aukštis-28m) auga Kriaunų apylinkėse Bradesių kaime. ąžuolas gyvybingas, žydi ir dera, jo vainikas sveikas. Aptvertas tvorele medis auga prie kelio iš Rokiškio į Zarasus. Riedulys Ožakmenis yra Vyžuonos girininkijos, Gylių miško 71 kvartale. Jo matmenys 5,1x3x3,3 m. 1964 m. šis akmuo 1985 m. buvo priskirtas prie respublikinės reikšmės gamtos paminklų (<http://www.mokslai.lt/referatai/referatas/1998.html>). Vertingų Valstybės saugomų gamtos paveldo objektų pasiskirstymas pateikiamas 6 lentelėje. Visų saugomų objektų radimosi vietos pažymėtos žemėlapiuose.

3.2.2 Lietuvos raudonosios knygos objektai

Lietuvos raudonosios knygos gyvūnų ir augalų radviečių pasiskirstymas Rokiškio miškų urėdijos girininkijų teritorijoje pateikiamas 7 lentelėje. Detalesnė šių objektų charakteristika ir išsidėstymas kiekvienoje girininkijoje pateikiami gamtosauginių priemonių plano priedų žiniaraščiuose, girininkijų aiškinamuose raštuose ir žemėlapiuose. Informacija apie Lietuvos raudonosios knygos objektus daugiau atspindi jų ištirtumo lygį, o ne faktinę objektų padėtį. Detalūs tyrimai atlikti ne visoje girininkijų teritorijoje, o ir labiau tirtose miškų urėdijos girininkijose tyrimai apėmė ne visas Raudonosios knygos objektų grupes ir rūšis.

Gamtosauginiu požiūriu detaliau ištirtos Kamajų, Sėlynės, Juodupės ir dalis Pandėlio girininkijų. Minėtų girininkijų teritorijoje yra įsteigti draustiniai. Retieji paukščiai, augalai ir buveinės pastoviai tiriama Sartų regioninio parko miškuose (Kamajų ir Obelių girininkijose) ir kitur. Daugiausiai surinkta duomenų apie paukščių rūšių, įtrauktų į Lietuvos raudonąją knygą lizdavietes ir perimvietes Kamajų girininkijoje (37). Nustatytos lizdavietės tokių retųjų paukščių, kaip jūrinis erelis, juodasis gandras, mažasis erelis rėksnys, vištvanagis, vapsvaėdis ir sketsakalis. Aptiktos pilkųjų meletų, tripirščių ir baltnugarių genų, tetervinų ir pelėdų perimvietės. Nustatytos 24 suopių lizdavietės.

7 lentelė. Lietuvos raudonosios knygos objektų sąvadas

Girininkija	LRK objektų kategorija			Iš viso
	Paukščių lizdavietės	Paukščių perimvietės	Augalų radvietės	
Juodupės	5	1	18	24
Kamajų	18	19	57	94
Obelių	8	-	9	17
Pandėlio	2	2	5	9
Rokiškio	-	1	12	13
Sėlynės	8	-	2	10
Vyžuonos	3	2	4	9
Iš viso	44	25	107	176

Iš viso buvo pateikta 107 duomenys apie retų rūšių augalų, samanų, kerpių ir grybų radvietes. Daugiausiai surinkta duomenų apie augalų rūšių, įtrauktų į Lietuvos raudonąją knygą radvietes Kamajų girininkijoje (57). Šiuos duomenis derinimo metu pateikė Sartų regioninio parko direkcija, kurios specialistai ir kviešti ekspertai tyrė regioninio parko teritorijoje augančius miškus. Nustatytos radvietės tokių retųjų rūšių, kaip dvilapis purvuolis, vienalapis gedutis, tuščiaviduris rūtenis, tikrinis blizgutis, dantytoji telotrema, žalsvoji kežytė, plačioji platužė, krockinis minkštesnis, ažuolinė kepena, kurapkinis storplutis, korališkasis trapiadyglis, tridantė bazanija, plunksninė plusnė, pūkuotoji apuokė, statusis atgiris, skylėtoji menegacija, alksninė hipotrachina ir kitos.

7 lentelėje pateikiamas sąvadas apie 176 Lietuvos raudonosios knygos objektų radvietes. Dauguma retų ir saugomų rūšių aptiktos Natura 2000 tinklo Buveinių apsaugai svarbioje teritorijoje – Dusetų girioje.

4. Miškų urėdijos įsipareigojimu saugomi plotai

4.1. Kertinės miško buveinės

Miško vystymosi ypatumai ir kitos priežastys lemia tai, kad ypač svarbios biologinės įvairovės vertybės telkiasi fragmentiškuose, daugeliu atvejų labai nedideliuose miško plotuose, vadinamuosiuose “karštuose taškuose”. Šiuose plotuose (arba buveinėse) biologinė įvairovė yra nepaprastai didelė. Specialaus tarptautinio Lietuvos ir Švedijos vykdyto projekto metu buvo inventorizuotos tokios buveinės, Lietuvoje pavadintos Kertinėmis miško buveinėmis (toliau tekste - KMB), kurios užima tik nedidelę visų miškų dalį, tačiau jose telkiasi palyginti daug kraštovaizdyje aptinkamų biologinės įvairovės elementų, ypač retų ar nykstančių organizmų rūšių. Potencialios kertinės miško buveinės (toliau tekste - PKMB) tai buvinės, kurios per artimiausius kelis dešimtmečius taps kertinėmis miško buveinėmis, jei per tą laiką bus tvarkomos arba saugomos pagal bendruosiuose kertinių miško buveinių nuostatuose pateikiamas rekomendacijas (10 Priedas). Žinant, kur yra tokios buveinės, galima didelių išlaidų nereikalaujančiais metodais išsaugoti didelę biologinės įvairovės dalį.

Rokiškio miškų urėdijos teritorijoje KMB inventorizacija buvo vykdoma 2001-2004 metais. Inventorizaciją vykdė licencijuoti specialistai: miškų urėdijos darbuotojas J. Adamonis, Sartų regioninio parko darbuotoja D. Trainytė-Norkūnienė ir VĮ Valstybinio miškotvarkos instituto darbuotojas J. Lučka.

Iš viso Rokiškio miškų urėdijos teritorijoje buvo inventorizuotos 205 kertinės miško buveinės, užimančios 501,8 ha plotą. VĮ Rokiškio miškų urėdija 2004 m. įsipareigojo saugoti valstybinės reikšmės miškuose inventorizuotas 122 kertines miško buveines, kurios užima 341,3 ha plotą. Miškotvarkos projekto rengimo metu į suderintų saugojimui KMB ir PKMB sąrašą buvo įtrauktos 2 papildomos KMB, o 1 KMB iš šio sąrašo išbraukta vietos bendruomenės prašymu, pasikeitus apsaugos prioritetams. Tokiu būdu šiuo metu į naujausią suderintų KMB sąrašą yra įtrauktos 123 kertinės miško buveinės ir potencialios kertinės miško buveinės, užimančios 355,2 ha bendro ploto (8 lentelė).

4.2. Pavyzdiniai kraštovaizdyje egzistuojančių ekosistemų plotai

Lietuvos miškų valdymo institucijos prisiėmė vykdyti įsipareigojimus, kurie suformuluoti Helsinkio proceso dokumentuose, Europos kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės strategijoje, ES Buveinių direktyvoje, ES svarbos saugomų teritorijų tinklo Natura 2000 kūrimo dokumentuose, 21-ojo amžiaus darbotvarkėje Baltijos jūros regionui, kituose tarptautiniuose teisės aktuose. Biologinės įvairovės palaikymas ir didinimas yra svarbi subalansuoto miškų ūkio plėtros Lietuvoje dalis. Keitimasis žiniomis ir patirtimi yra vienas iš svarbiausių būdų, padedančių išskirti ypatingai reikšmingas miško aplinkai kertines buveines, taikyti jose apsaugos ir/arba specialias tvarkymo priemones bei atsižvelgti į jas teritorijų planavimo metu.

Biologinės įvairovės apsauga kartinėse miško buveinėse neturėtų būti laikoma galutine ir vienintele priemone, reikalinga nykstančiai miškingo kraštovaizdžio biologinei įvairovei išsaugoti. Specialaus projekto metu Lietuvoje buvo inventorizuota tik apie 1/2 visų, realiai egzistuojančių KMB, todėl kiekviena miškų urėdija dar gali tęsti kertinių miško buveinių paiešką ir papildyti saugomų KMB sąrašą.

Vykdydama miškų sertifikavimo FSC keliamus reikalavimus, Rokiškio miškų urėdija įsipareigojo saugoti ir nekirsti **miško sklypų, sudarančių 5% visų miškų urėdijos administruojamų valstybinės reikšmės miškų ploto**. Tokius sklypus apima ne tik šiuose miškuose inventorizuotos kartinės miško buveinės, bet ir atrinkti Pavyzdiniai kraštovaizdyje egzistuojančių ekosistemų plotai (PKEEP). Tokius ekosistemų pavyzdinius plotus sudaro medynai, augantys Sartų regioninio parko Vosynos rezervate, Petriošiščio pelkės ir Konstantinos pelkės BAST bei Suvainiščio telmologinio draustinio teritorijoje. Rokiškio miškų urėdijoje buvo atrinkta 1069,2 ha (5%) valstybinės reikšmės miško žemės ploto, kuris bus paliktas natūraliai raidai (iš jų 355,2 ha sudaro KMB ir PKMB) (8, 9 lentelės).

5. Naujai inventorizuoti ekologiškai vertingi miško plotai

5.1. Ekologiškai vertingi miško sklypai

Ekologiškai vertingiems miško sklypams šiame darbe buvo priskirti naujai nustatyti miško paskirties žemėse esantys plotai, turintys didelę vertę biologinės įvairovės išsaugojimui, pagausinimui ir praturtinimui. Tai daugiausia iš miško medynų išsiskiriančios natūralios pelkės ir pelkiniai pušynai, didesniuose miško masyvuose ypač svarbios yra nedidelės miško aikštelės ir laukymės, nes jose kaip saulelė prieglobstį randa atvirų vietų augalai ir juos apdulkinantys vabzdžiai, kiti gyvūnai, kurie vengia tankių miško sklypų.

Rokiškio miškų urėdijoje nustatyti papildomi ekologiškai vertingi miško sklypai girininkijų valstybinės reikšmės miškuose sudaro nuo 2,3% (53 ha) miško žemės ploto Vyžuonos girininkijoje iki 17,5% (637,2 ha) Pandėlio girininkijoje.

10 lentelė. Ekologiškai vertingų miško sklypų pasiskirstymas valstybinės reikšmės miškuose

Girininkija	Miško žemės plotas, ha	Pelkiniai pušynai (Pa ir Pb augavietės), ha	Natūralios miško pelkės, ha	Mazos miško aikštelės ir laukymės, ha	Mazos miško pelkutės, ha	Valomos miško pelkės ir/arba laukymės, ha	Šlaitų medynai, ha	Ekologiškai vertingų miško sklypų bendras plotas, ha	Ekologiškai vertingų miško sklypų % nuo miško žemės ploto
Juodupės	3735,1	173,8	41,9	5,4	1,0	7,5	8,6	238,2	6,4
Kamajų	3392,0	51,9	81,8	9,3	0,3	60,3	12,3	215,9	6,4
Obelių	1777,8	10,8	67,6	0,8	0,1	8,9	8,2	96,4	5,4
Pandėlio	3643,5	430,1	200,1	5,0	1,1	0,9	-	637,2	17,5
Rokiškio	3490,3	126,4	5,7	3,8	1,0	1,5	3,6	142,0	4,1
Sėlynės	2349,1	59,7	72,7	8,0	1,3	0,5	-	142,2	6,0
Vyžuonos	2307,1	22,2	18,0	7,3	0,4	5,1	-	53,0	2,3
Iš viso:	20694,9	874,9	487,8	39,6	5,2	84,7	32,7	1524,9	7,4

Vykdamas miškotvarkos suprojektuotas ūkines priemones, miškų urėdijoje lieka dalis pelkinių pušynų, natūralių miško pelkių, atvirų miško aikštelių, laukymių ir kitų teritorijų, kuriose pagrindinis dėmesys skiriamas bioįvairovės apsaugai. Tokie plotai Rokiškio miškų urėdijoje užima 1524,9 ha (7,4%) valstybinės reikšmės miško žemės teritorijos (10 lentelė).

5.1.1 Pušynai augantys Pa ir Pb augavietėse

Dažniausiai tai nedidelio ploto aukštapelkiniai pušynai, augantys pelkių pakraščiuose ir kitose užmirkusiose vietose. Jų eksploatavimas galėtų duoti minimalią naudą, o kartais būtų net nuostolingas. Šių pušynų natūralios raidos išsaugojimas jų nenukertant yra labai svarbus, nes tokiu būdu yra palaikomas šių teritorijų ekologinis stabilumas. Taip pat svarbu yra nevykdyti jokių melioracijos darbų tiek šiuose pušynuose tiek ir jų aplinkoje.

11 lentelė. Pelkinių pušynų (Pa ir Pb augavietės) pasiskirstymas valstybinės reikšmės miškuose

Girininkija	Miško žemės plotas, ha	Pelkiniai pušynai, iš viso	
		Miško žemės plotas, ha	% nuo miško žemės ploto
Juodupės	3735,1	173,8	4,6
Kamajų	3392,0	51,9	1,5
Obelių	1777,8	10,8	0,6
Pandėlio	3643,5	430,1	11,8
Rokiškio	3490,3	126,4	3,6
Sėlynės	2349,1	59,7	2,5
Vyžuonos	2307,1	22,2	1,0
Iš viso:	20694,9	874,9	4,2

Rokiškio miškų urėdijoje vertingi pušynai, augantys Pa ir Pb augavietėse labiau aptinkami Suvainišio miškuose, Pandėlio girininkijose. Kitose girininkijose tokių pušynų aptikta negausiai. Pandėlio girininkijoje šie vertingi pelkiniai pušynai sudaro 11,8% (430,1 ha) valstybinės reikšmės miško žemės ploto. Likusiose Rokiškio miškų urėdijos girininkijose miškai didžiąja dalimi yra nusausinti, todėl Pa bei Pb augavietėse augantys gamtinio požiūriu vertingiausi pušynai miškų urėdijoje sudaro 4,2% valstybinės reikšmės miško žemės ploto (11 lentelė).

5.1.2 Natūralios miško pelkės

Tai atviros, medynais neapaugusios pelkės. Šios pelkės turi didelę reikšmę drėgnų vietų biotopuose gyvenantiems gyvūnams ir augantiems augalams, kurie labai praturtina šalia tokių pelkių augančių medynų gamtinę įvairovę.

12 lentelė. Natūralių miško pelkių pasiskirstymas valstybinės reikšmės miškuose

Girininkija	Miško žemės plotas, ha	Natūralios miško pelkės, iš viso	
		Miško žemės plotas, ha	% nuo miško žemės ploto
Juodupės	3735,1	41,9	1,1
Kamajų	3392,0	81,8	2,4
Obelių	1777,8	67,6	3,8
Pandėlio	3643,5	200,1	5,5
Rokiškio	3490,3	5,7	0,2
Sėlynės	2349,1	72,7	3,1
Vyžuonos	2307,1	18,0	0,8
Iš viso:	20694,9	487,8	2,4

Ypatingai vertingos nenusausintos pelkės, nes jos yra daugeliui retų ir nykstančių gyvūnų ir augalų rūšių tinkami biotopai. Natūralias pelkes rekomenduojame palikti nenusausintas, jose turi būti nevykdomi miško sodinimo ar paramos žėlimui darbai. Prasidėjus tokių plotų savaiminiam apaugimui mišku, miškų urėdijos ir regioninio parko specialistai turėtų priimti sprendimą dėl sumedėjusios augalijos aktyvaus išvalymo darbų reikalingumo arba natūralaus pelkės apaugimo proceso stebėjimo.

Rokiškio miškų urėdijoje tokios miško pelkės pasiskirsčiusios negausiai ir lokaliai. Gausiau jų yra tik Pandėlio girininkijoje, kur jos sudaro 5,5% (200,1 ha) valstybinės reikšmės miško žemės ploto. Obelių ir Sėlynės girininkijose natūralios miško pelkės sudaro atitinkamai 3,8% ir 3,1% valstybinės reikšmės miško žemės ploto (12 lentelė). Kitose girininkijose natūralių miško pelkių aptikta negausiai.

5.1.3 Mažos miško aikštelės, laukymės ir pelkutės

Tai nedidelės, iki 0,3 ha dydžio natūraliai miško masyvuose susiformavusios aikštelės, retmės, laukymės arba žuvę medynai. Į šią kategoriją buvo įtrauktos ir mažos natūralios miško pelkutės, kurių plotas iki 0,3 ha. Visi šie plotai taksacinėje medžiagoje yra pažymėti, išskiriant atskirus miško sklypus arba suformavus nedidelius intarpus taksaciniuose miško sklypuose. Išimtiniais atvejais, suderinus su miškų urėdija, gali būti atrenkamos ir paliekamos didesnio ploto miško aikštės. Šios aikštelės, laukymės ir pelkutės yra svarbios daugeliui gyvūnijos ir augalijos rūšių, o jų buvimas padidina medynų ar net visų masyvų mozaikiškumą bei sudaro prielaidas biologinės įvairovės išsaugojimui ir praturtinimui. Tokios miško teritorijos turi būti paliekamos natūraliai raidai, jų neželdant ir nepildant paramos žėlimui bei nekeičiant vietos hidrologinių sąlygų. Kertant pagrindinio naudojimo biržes šios vietos gali būti įtraukiamos į biržių plotą, tačiau po kirtimo rekomenduojame palikti jas nevalytas, nevagotas ir neužsodintas.

13 lentelė. Mažų miško aikštelių ir laukymių pasiskirstymas valstybinės reikšmės miškuose

Girininkija	Miško žemės plotas, ha	Miško aikštelės, laukymės, pelkutės, iš viso	
		Miško žemės plotas, ha	% nuo miško žemės ploto
Juodupės	3735,1	6,4	0,2
Kamajų	3392,0	9,6	0,3
Obelių	1777,8	0,9	0,1
Pandėlio	3643,5	6,1	0,2
Rokiškio	3490,3	4,8	0,1
Sėlynės	2349,1	9,3	0,4
Vyžuonos	2307,1	7,7	0,3
Iš viso:	20694,9	44,8	0,2

Rokiškio miškų urėdijoje nustatytos miško aikštelės, laukymės ir pelkutės, kurios užima 44,8 ha arba 0,2% valstybinės reikšmės miško žemės ploto. Daugiausia tokių plotų nustatyta Kamajų (9,6 ha) ir Sėlynės (9,3 ha) girininkijose (13 lentelė).

5.1.4 Valytinos miško laukymės ir pelkės

Dažniausiai tokioms laukymėms priskiriamos natūralios miško pievos, buvusios šienaujamos pievos ir ganyklos, upių, upelių ir ežerų pakrančių pievos. Tokios miško laukymės gali būti įvairaus dydžio. Šios visada buvusios atviros teritorijos neretai sparčiai užauga medžiais ir krūmais ir atskirais atvejais, suderinus su šių žemių naudotojais, jas reikalinga pastoviai valyti bei šienauti, norint išsaugoti ir palaikyti nepasikeitusius vertingus biotopus ir juose gyvenančias rūšis. Ne tik miško laukymės, bet ir pelkės sparčiai užauga medžiais ir krūmais. Tai vyksta anksčiau vykdytų melioracijos darbų ir natūraliai

besikeičiančių vietos sąlygų dėka. Pelkių užaugimą galima pristabdyti, vykdant numatytus sumedėjusios augmenijos išskirtimo darbus. Išskirtus augmeniją, pelkėse pagausėja vandens ir jų užaugimo procesai sulėtėja.

Rokiškio miškų urėdijoje iš viso buvo nustatyta 84,7 ha valytinų miško laukymių ir pelkių, kurios sudaro 0,4% valstybinės reikšmės miško žemės ploto. Daugiausia tokių laukymių nustatyta Kamajų (30 ha) girininkijoje. Valytinos miško pelkės, užimančios 30,3 ha, buvo lokalizuotos tik Kamajų girininkijoje (14 lentelė).

14 lentelė. Valytinų miško laukymių pasiskirstymas valstybinės reikšmės miškuose

Girininkija	Miško žemės plotas, ha	Miško laukymės (ir pelkės), iš viso	
		Miško žemės plotas, ha	% nuo miško žemės ploto
Juodupės	3735,1	7,5	0,2
Kamajų	3392,0	30 (30,3)	1,8
Obelių	1777,8	8,9	0,5
Pandėlio	3643,5	0,9	0,02
Rokiškio	3490,3	1,5	0,04
Sėlynės	2349,1	0,5	0,02
Vyžuonos	2307,1	5,1	0,2
Iš viso:	20694,9	84,7	0,4

Saugomose teritorijose ir Natura 2000 teritorijose esančios valytinos miško laukymės ir pelkės galėtų būti valomos, įgyvendinant gamtotvarkos planuose numatytas priemones bei vykdant įvairias kitas programas.

5.1.5 Šlaitų medynai

Mūsų ir miškų urėdijos specialistams pavyko nustatyti vertingus medynus, augančius ant šlaitų Juodupės, Kamajų, Obelių ir Rokiškio girininkijose. Visi šie plotai bendrai užima 32,7 ha ir galėtų būti priskirti miškų urėdijos saugomiems etaloniniams medynams, jų nekertant bei paliekant natūraliai raidai ir biologinei įvairovei. (15 lentelė).

15 lentelė. Likusių ekologiškai vertingų medynų pasiskirstymas valstybinės reikšmės miškuose

Girininkija	Miško žemės plotas, ha	Šlaitų medynai, iš viso	
		Miško žemės plotas, ha	% nuo miško žemės ploto
Juodupės	3735,1	8,6	0,2
Kamajų	3392,0	12,3	0,4
Obelių	1777,8	8,2	0,5
Pandėlio	3643,5	-	-
Rokiškio	3490,3	3,6	0,1
Sėlynės	2349,1	-	-
Vyžuonos	2307,1	-	-
Iš viso:	20694,9	32,7	0,2

5.2 Miško sklypai su pavieniais ekologiškai vertingais medžiais

Bioįvairovei yra svarbūs ir plynose kirtavietėse paliekami pavieniai medžiai bei išlikę seni antros ar net trečios kartos medžiai, dažniausiai ąžuolai, uosiai ir kiti medžiai kurie yra labai vertingi daugeliui su jais susijusių retųjų augalų ir gyvūnų rūšių. Tokie ekologiškai vertingi pavieniai medžiai aptikti visose Rokiškio miškų urėdijos girininkijose.

Atskirai pateikiami duomenys apie miško sklypus su pavieniais bioįvairovės medžiais ir saugotinais senmedžiais. Kadangi negalima pateikti minėtų vertingų medžių tikslaus užimamo ploto ir jų skaičiaus, šiame darbe apžvelgiamas miško sklypų su tokiais medžiais užimamas plotas (16 lentelė). Visų miško sklypų plotų nesiūloma saugoti, išskyrus pačius bioįvairovės medžius ir senmedžius, o duomenys apie tokius sklypus pateikti tik informacijai, neįtraukiant jų ir bendrą ekologiškai vertingų teritorijų sąvadą.

5.2.1 Miško sklypai su pavieniais bioįvairovės medžiais

Užaugančios plynos kirtavietės, jaunuolynai ir pusamžiai medynai dėl juose paliekamų pavienių brandžių medžių gali būti priskirti svarbiems bioįvairovei miško sklypams. Šios dabarties ir ateities vertingos teritorijos Rokiškio miškų urėdijoje išsidėsčiusios tolygiai ir jų sudaromas procentas nuo girininkijų valstybinės reikšmės miškų užimamo miško žemės ploto svyruoja nuo 5,8% Obelių girininkijoje iki 10,6% Kamajų ir 10,7% Vyžuonos girininkijose. Tokį pakankamai tolygų miško sklypų su pavieniais bioįvairovės medžiais išsidėstymą sąlygoja pagrindinio naudojimo biržių išdėstymas miškų urėdijoje.

Iš viso apibendrinta 1772,2 ha miško sklypų su pavieniais paliekamais vertingais bioįvairovės medžiais, kurie užima 8,6% miško žemės ploto (16 lentelė). Detalūs šių miško sklypų sąrašai pateikiami lentelėse 1-7 Prieduose.

16 lentelė. Miško sklypų su bioįvairovei vertingais medžiais pasiskirstymas valstybinės reikšmės miško žemėje

Girininkija	Miško žemės plotas, ha	Miško sklypai su:		
		pavieniais bioįvairovės medžiais, ha	% nuo miško žemės ploto	pavieniais senmedžiais, vnt.
Juodupės	3735,1	344,2	9,2	8
Kamajų	3392,0	359,1	10,6	77
Obelių	1777,8	104,1	5,8	14
Pandėlio	3643,5	278,2	7,6	6
Rokiškio	3490,3	219,0	6,3	6
Sėlynės	2349,1	219,5	9,3	4
Vyžuonos	2307,1	248,1	10,7	8
Iš viso:	20694,9	1772,2	8,6	123

5.2.2 Miško sklypai su pavieniais senmedžiais

Bioįvairovei svarbūs yra seni – antros, trečios kartos miško medžiai, kurių kiekvienas gali būti buveine daugumai retųjų augalų ir gyvūnų rūšių. Šiame darbe tokie medžiai vadinti senmedžiais ir duomenys apie juos pateikiami pagal girininkijas.

Rokiškio miškų urėdijoje nustatyti 123 miško sklypai su juose augančiais pavieniais saugotinais senmedžiais. Daugiausia tokių senmedžių auga Dusetų girioje, Kamajų girininkijoje -77 sklypai ir Obelių girininkijoje -14 sklypų (16 lentelė). Senų pavienių medžių išsidėstymą girininkijose sąlygoja iki šių dienų išlikusių didesnių Dusetų girios sengirės fragmentų ir kitų miškų suformuotas kraštovaizdis dabartinės Kamajų girininkijos teritorijoje bei buvusių medžiais apaugusių pievų ir ganyklų suformuotas kraštovaizdis dabartinėje Sartų regioninio parko teritorijoje Obelių girininkijoje. Seniausi iš tokių medžių paskelbti gamtos paveldo objektais ar net gamtos paminklais.

6. Miškų ūkinis režimas

Miškų ūkinis režimas miško žemėse apibūdinamas miškus suskirstant į miškų grupes. Rokiškio miškų urėdijos valstybinės reikšmės miškai daugiausia priskirti IV miškų grupei – ūkiniams miškams, kurie sudaro 85,9% visų urėdijos administruojamų miškų. I miškų grupei priskirta 0,2%, IIA miškų grupei priskirta 4,0%, o III – 9,2% miškų urėdijos miško žemės ploto (17 lentelė).

17 lentelė. Miško teritorija pagal miškų grupes valstybinės reikšmės miškuose

Miškų grupės ir pogrupiai	Miškų žemės plotas, ha	% nuo bendro ploto
I grupė (gamtinių rezervatų miškai)	72	0,2
II grupė (specialios paskirties miškai, iš viso)	2320	4,7
A. Ekosistemų apsaugos miškai	1972	4,0
B. Rekreaciniai miškai, iš viso	348	0,7
III grupė (apsauginiai miškai)	4830	9,2
IV grupė (ūkiniai miškai)	45035	85,9
Iš viso	52259	100

Lietuvos raudonosios knygos objektų radvietėms atskiros miškų grupės ar pogrupiai neišskiriami, o miško sklypai su saugomais objektais lieka priskirti toms miškų grupėms, kuriose jie buvo aptikti. Tokiems nedideliems objektams gali būti nustatomas specialus apsaugos režimas, kurio reikalavimai yra griežtesni, nei aplink esančios miškų grupės. Pavyzdžiu gali būti nekertamo miško spinduliai apie retųjų paukščių lizdus, kuriuose draudžiami pagrindinio naudojimo miško kirtimai, kurtinių tuokviečių sklypai, kuriuose nustatomas rezervatinis režimas bei retųjų augalų augaviečių sklypai, kuriuose draudžiami pagrindinio naudojimo miško kirtimai.

Jei toje pačioje saugomoje teritorijoje nustatyti skirtingi ūkinio režimo reikalavimai, galioja to teisinio akto reikalavimai, kuriame nurodyti griežtesni apribojimai.

Miškų urėdijos suderintose saugojimui kertinėse miško buveinėse ūkinio režimo reikalavimai turėtų būti tokie, kokie taikomi I arba II miškų grupėms. Šie reikalavimai kiekvienai KMB skiriasi ir yra nurodyti KMB kortelėse, VMI duomenų bazėje bei KMB sąrašuose. Taikytino ūkinio režimo skirtumai nėra esminiai: KMB apsaugai dažniausiai rekomenduotinas rezervatinis režimas (arba I miškų grupė), kad medynai ir senieji medžiai būtų paliekami natūraliai suirti. Net ir tuomet, kai senmedžiai lūžta ar išvirsta, jie turi likti

gulėti, nešalinant negyvos medienos iš KMB. Nustatyta, kad išvirtęs beržas suyra per 20 metų, o ąžuolas – per 50 metų ir daugiau. Atskirais atvejais kertinėse miško buveinėse reikalingi trako ir pomiškio kirtimai, kai iškertamos menkavertės medžių ir krūmų rūšys arba kirtimai apie pavienius senmedžius, kada pašalinami medžiai, augantys po šių senmedžių lajomis ir šalia jų. KMB apsaugai ir palaikymui reikalingos gamtosauginės priemonės ir rekomendacijos pagal atskirus KMB tipus pateikiamos bendruosiuose kertinių miško buveinių nuostatuose (10 Priedas).

7. Gamtosauginės ūkinės priemonės nesaugomų teritorijų miškuose

7.1. Kraštovaizdžio formavimo kirtimai

Rokiškio miškų urėdijos teritorijoje ankstesnės miškotvarkos projekte kraštovaizdžio formavimo kirtimai nebuvo projektuoti. Pastaraisiais metais, didėjant miškų urėdijos miškų rekreacinei ir gamtosauginei svarbai, būtini tampa ir specialūs kirtimai, kurių metu gali būti formuojamas vietos kraštovaizdis bei išryškunami būdingi jo bruožai.

Įprastai vykdomos trys kraštovaizdžio formavimo kirtimų rūšys: erdvinės struktūros formavimo, medynų sudėties formavimo ir dekoratyviniai. Skiriami du kraštovaizdžio formavimo kirtimų tipai:

1. Miško kirtimai skirti gamtosauginiams tikslams.
2. Miško kirtimai skirti kraštovaizdžio formavimo tikslams.

Pirmajam tipui priskiriami kirtimai, reikalingi išvardinamų gamtosauginių tikslų vykdymui: retmiškio brandžiuose medynuose suformavimui, palankių sąlygų šviesiamėgėms augalų rūšims, miško uoginiams, vaisiniams ir vaistiniams augalams sudarymui. Tokie kirtimai svarbūs ir įvairioms gyvūnų rūšims (ypatingai kanopiniams žvėrimis ir vabzdžiams). Minėtų kirtimų dėka suformuojamos miško retmės arba 0,1-0,2 (išimtiniais atvejais - iki 0,3-0,5) skalsumo medynai, kuriuose pagerėja apšvietimas, įsivyrėja žolinė augalija, žydintys ir kiti naudingi augalai. Tokie išretinti medynai formuojami tolygiai, išretintuose plotuose nesiekama savaiminio miško atsikūrimo iki jo gamtinės ir irimo procesų pradžios.

Labai svarbu atsižvelgti į gamtosaugines ir biologines vietovių charakteristikas, kuriose gali būti numatomi kraštovaizdžio formavimo kirtimai atskiroms retųjų augalų rūšims pagausinti tam tinkamose augavietėse. Daugeliui pusiau atvirose vietose augančių Lietuvos raudonosios knygos augalų rūšių optimalus medyno skalsumas yra 0,5. Jei minėtose radimvietėse augantys medynai užauga tankesni, arba pradeda augti buvusiose atvirose vietose, tokius sklypus reikia retinti, naudojantis kraštovaizdžio formavimo kirtimais optimaliam sklypų skalsumui atkurti. Atviresniuose ir pusiau retuose medynuose auga šios saugomos augalų rūšys: plačialapė klumpaitė, žalsvažiedė blandis, dėmėtoji gegūnė, baltijinė gegūnė, raiboji gegūnė, meškinis česnakas ir kitos. Visų šių rūšių augavietėse turi augti ne per tankūs medynai, todėl labai svarbu nustatyti tikslias augalų augimo vietas, pažymėti jas planinėje medžiagoje ir tik po to projektuoti ir taikyti kraštovaizdžio formavimo kirtimus.

Miškų urėdijoje esančių valstybinių draustinių teritorijose gamtosauginiai kraštovaizdžio formavimo kirtimai turi būti vykdomi tik suderinus juos su saugomų teritorijų specialistais, rajonų savivaldybės ekologais, botanikais. Pirmiausia reikalinga patikslinti tokių kirstinų sklypų ribas, numatomų kirtimų apimtis ir iškirtimo laiką. Labai svarbu laikytis nustatyto kirtimų laiko, nes kertant mišką augalų žydėjimo ir sėklų brandinimo laikotarpiu retieji augalai gali būti pažeisti ir vėliau išnykti. Kraštovaizdžio formavimo kirtimus geriausia kirsti žiemą, nes išalus gruntui beveik nepažeidžiamos požeminės augalų dalys.

Šakas ir kirtimo liekanas reikia išgabenti arba palikti sukrautas į krūvas. Deginti tokių kirtimo atliekų nerekomenduojama.

Paukščių ir buveinių apsaugai svarbiose teritorijose numatyti kraštovaizdžio formavimo kirtimai gali būti vykdomi tik remiantis parengtais ir patvirtintais šių teritorijų gamtotvarkos planais.

Retųjų augalų rūšių žiniaraščiai su reikalingomis apsaugos ir tvarkymo ūkinėmis priemonėmis pateikiami šio aiškinamojo rašto prieduose atskirai pagal girininkijas.

7.2. Pušynų, augančių Pa ir Pb augavietėse išsaugojimas

Pušynų, augančių Pa ir Pb augavietėse eksploatavimas neretai duoda minimalią ekonominę naudą, o kartais gali būti ir ekonomiškai nuostolingas. Pelkinių pušynų natūralios raidos išlaikymas jų nenukertant, yra labai svarbus, užtikrinant tokių teritorijų ekologinį stabilumą. Tokios paliekamos teritorijos galėtų sudaryti buferį tarp aukštapelkių, esančių Petriošiškio, Suvainiškio telmologiniuose draustiniuose ir ūkinių miškų bei atvirų palaukių.

Minėtus pušynus reikalinga palikti natūraliam vystymuisi ir nevykdyti jokių kirtimų, miško želdinimo bei melioravimo darbų šiose teritorijose, išskyrus stichinių nelaimių pasekmių likvidavimo atvejus. Pelkiniuose pušynuose gali būti vykdomos tik miškų apsaugos priemonės, susijusios su gaisrų gesinimu ir apsauga nuo masinių ligų ir vabzdžių antplūdžių. Visi šie pušynai turi būti išsaugoti ir nepakeisti – nenusausinti, neiškirsti ar kitaip nesunaikinti, paliekant juos ateities kartoms.

Šiai kategorijai netinka jau nusausinti pušynai, augantys Pan ir Pbn augavietėse, nes jose jau keičiasi ne tik hidrografinės sąlygos, bet ir medžių bei krūmų rūšinė sudėtis, skalsumas. Toks procesas jau yra nekontroliuojamas ir negrįžtamas.

Miškų urėdijoje tokie pušynai užima 874,9 ha (4,2% valstybinės reikšmės miškų ploto) iš kurių didžioji dalis – 430,1 ha (11,8%) yra Pandėlio girininkijoje (11 lentelė).

7.3. Natūralių miško pelkių, mažų aikštelių ir laukymų palikimas savaiminei raidai

Natūralios miško pelkės, mažos miško aikštelės ir laukymės turi didelę reikšmę drėgnų ir atvirų vietų biotopuose gyvenantiems organizmams, kurie labai praturtina šalia tokių vietų augančių medynų gamtinę įvairovę. Šios teritorijos yra vertingesnės, jei jos yra nuošaliau nuo funkcionuojančių melioracijos kanalų. Tiek pelkės tiek ir mažos aikštelės bei laukymės yra tinkami biotopai daugeliui retų ir nykstančių gyvūnų ir augalų rūšių. Paliekant šias vietas natūraliai raidai, netikslinga ir nerekomenduotina yra keisti jų natūralų hidrologinį režimą arba užsodinti jas mišku.

Reikalinga pastovi tokių pelkių stebėsena, ypatingai sausringais metais. Jei, nukritus vandens lygiui, savaimė prasideda pelkės apaugimas krūmais bei medžiais, būtina stebėti ir įvertinti tokio apaugimo intensyvumą ir parengti priemonių apaugimui šalinti planą bei priemones. Parengus tvarkymo planą galima kreiptis į tarptautinius fondus bei programas ir gauti lėšų, už kurias būtų organizuojami ir vykdomi pažeistų pelkių atkūrimo darbai. Jei tokios pažeistos pelkės anksčiau buvo ganomos arba šienaujamos, pasinaudojus fondų lėšomis galima vėl organizuoti jų ganymą ir šienavimą. Tam pirmiausia reikėtų atlikti poveikio aplinkai vertinimą ir nustatyti visas potencialias grėsmes bei galimybes.

Rokiškio miškų urėdijoje natūraliai raidai siūloma palikti 487,8 ha pelkių, kurios sudaro 2,4% valstybinės reikšmės miškų ploto ir 44,8 ha mažų miško aikštelių, laukymų ir pelkučių, užimančių 0,2% valstybinės reikšmės miškų ploto (12, 13 lentelės).

7.4. Miško laukymių ir pelkių valymas nuo apaugimo

Miško natūralios laukymės ir pelkės, apaugdamos sumedėjusia augalija, praranda savo išskirtinę reikšmę bei tinkamumą atviras miško erdves besirenkančioms augalijos ir gyvūnijos rūšims. Išlikusios atviros miško laukymės kaip ir miško pievos padidina miškų masyvų mozaikiškumą ir jų dėka kompaktiškuose miško masyvuose padaugėja vietų, pasižyminčių pamiškės efektu. Šiose pamiškių vietose ir medžių struktūra yra kitokia ir pamiškės ekotonas ryškesnis, jose kuriasi specifinės ir todėl retos rūšys. Panašų vaidmenį atlieka ir atviros miško pelkės, kuriose miško mozaikiškumas didėja dėl specifinių pelkinių augaviečių.

Miško laukymių ir pelkių apaugimas suintensyvėjo paskutinį dešimtmetį, kada didelė dalis buvusių žemės ūkio naudmenų liko dirvonuoti, pievos, o vietomis ir pelkės tapo nebesienaujamos, nebeganomos. Kad buvusios atviros pelkės, pievos, miško laukymės ir toliau išliktų atviros, neužaugtų medžiais ir krūmais bei nesuvešėtų tankia žoline augmenija – užtenka vieną kartą per sezoną nušienauti žolę, nendres, išpjauti krūmų ir medžių atžalas. Geriausia tai daryti antroje vasaros pusėje – rugpjūčio mėn., kada jau būna pabaigę žydėti reti žoliniai augalai ir kada nupjautos medžių bei krūmų atžalos turi mažiausiai potencialo ataugti ir atlaikyti žiemos šalčius. Jei teritorijoje šienavimas tampa nebeįmanomas, tikslinga yra naudoti krūmapjoves, atskirus savaiminius medžius galima nukirsti arba jei jie dar nedideli – išrauti. Tokią procedūrą reikia kartoti ne rečiau kaip trys metai. Ypatingai tokia savaiminukų rovimu metodika pasiteisina pelkinėse augavietėse ir pelkėse, kur dėka durpinio grunto juos lengviau išrauti.

Tokių natūralių laukymių Rokiškio miškų urėdijoje nustatyta 84,7 ha (14 lentelė). Miškų urėdija galėtų vykdyti šiuos darbus, atsižvelgdama į turimų lėšų kiekį ir darbų prioritetą, valymo darbams pasirinkdama tuos atvires plotus, kurie šiuo metu dar nėra pilnai apaugę medžiais bei krūmais ir juos nedelsiant reikia valyti. Kituose plotuose reikalinga vykdyti tik šienavimo darbus, sausą žolę išvežant iš teritorijos. Buvusių atvirų vietų valymas Natura 2000 teritorijose gali būti finansuojamas iš tarptautinių fondų lėšų ir vykdant teritorijų gamtotvarkos planuose numatytas veiklas. Šioje srityje reikalinga bendradarbiauti su Sartų regioninio parko direkcija, tinkamai panaudojant minėtų fondų lėšas.

Buvusioms atviroms vietoms neretai galėtų būti priskiriamos ir vandens telkinių pakrantės, kurios netolimoje praeityje buvo atviros, dažnai ganomos ir šienaujamos, o dabar apaugusios krūmais, o neretai ir mišku. Kita to priežastis yra reikalingumas pristabdyti eutrofikacijos procesus vietose, kur pakrantės gausiai apaugusios ir kur vanduo labiausiai teršiamas sumedėjusios augalijos yrančiais lapais. Ši priemonė gali būti taikoma lygumose esančių ežerų, tvenkinių ir kitų vandens telkinių pakrantėse, ir kur iki pat vandens auga minkštieji lapuočiai, ypač juodalksniai. Tokias vietas papildomai reikėtų apžiūrėti natūroje ir, pasiderinus su žemės naudotojais, nuspręsti, kurias vietas valyti, kaip dažnai tą daryti ir kas tai turėtų atlikti.

7.5. Šlaitų medynų specifika ir reikšmė

Miškai, augantys ant šlaitų, pasižymi didele biologine įvairove ir retųjų rūšių gausa, nes yra artimi sengirėms, taip pat ir dėl pastovaus mikroklimato, kitų sąlygų. Šlaitai gali būti susiję su atviro vandens telkiniais arba nesusiję. Pirmuoju atveju medynai auga ant šlaitų, esančių upių, upelių ir ežerų pakrantėse, antruoju atveju – ant šlaitų, veikiamų dirvožemio erozijos su atsidengusiomis dirvodarinėmis uolienomis, kurios sukuria papildomas ekologines nišas. Šlaitų medynuose neretai aptinkama šaltinių ir šaltiniuotų vietų bei tufų.

Pasitaiko ir gana stambių nuošliaužų. Šiaurės ekspozicijos šlaituose augantys medynai dažnai būna nuolat drėgni arba užmirkę. Pietų ekspozicijos šlaitai nuolat būna saulėkaitoje ir miškai čia sausi. Miško upelių pakrančių šlaituose augantys medžiai paprastai būna aukštesni ir gyvybingesni, negu aplinkiniuose miškuose. Dėl palankesnių medžiams augti drėkinimo sąlygų medynų rūšinė sudėtis taip pat skiriasi. Pavyzdžiui, eglės ir lapuočiai medžiai gali būti dažniau aptinkami vandens telkinių pakrančių šlaituose, negu aplinkiniuose aukščiau įsikūrusiuose miško masyvuose. Eglės, beržai ir kiti lapuočiai medžiai, retai aptinkami pelkiniuose pušynuose, gali vyrauti iš pelkės ištekančio upelio pakrantėse.

Šlaituose daugeliu atvejų susidaro palankios sąlygos išlikti biologinėms miško vertybėms ir retosioms rūšims, kadangi tokiose vietose neretai yra sunkiau ūkininkauti. Drėgnus šlaitus dažniausiai aplenkia ir miško gaisrai. Kadangi šlaitų medynuose ilgiau išlieka tinkamos retųjų rūšių gyvenamosios sąlygos, upių ir kitų vandens telkinių šlaitai gali būti įvairių retųjų rūšių plitimo koridoriais. Šių rūšių organizmai taip pat gali čia rasti prieglobstį, jeigu jų gyvenamosios vietos sunaikinamos kitose kraštovaizdžio dalyse. Palankiausias tokių teritorijų tvarkymo būdas – jokios ūkinės veiklos. Siekiant išlaikyti drėgną mikroklimatą, aplink šlaitų medynus turėtų būti paliekama 20–40 m papildoma apsaugos zona.

7.6. Pavienių paliekamų bioįvairovės medžių atranka ir išdėstymas

Remiantis Pagrindinių miško kirtimų taisyklių nuostatomis, plynose ir kitose kirtavietėse turi būti paliekami pavieniai medžiai, ypatingai svarbūs bioįvairovės apsaugai. Tai gali būti įvairūs stuobriai, uoksiniai medžiai, potencialūs plėšriųjų paukščių lizdiniai medžiai su patogia lizdui krauti laja bei medžiai iš buvusio medyno pagrindinio ardo. Mišriuose spygliuočių-lapuočių medynuose labai svarbūs yra lapuočiai medžiai, kuriuos pirmiausia reikia palikti. Bioįvairovei svarbūs yra klevai, uosiai, liepos, guobiniai medžiai.

Rėžiant biržes, atrenkami bioįvairovės medžiai, atitinkantys šiuos kriterijus:

1. Sengirių biologinei įvairovei svarbūs medžiai – augantys su natūraliomis drevėmis ir paukščių iškaltais uokšais, medžiai milžinai, nudžiūvę medžiai ir jų liekanos (stuobriai);
2. Būsimų sengirių biologinei įvairovei vertingi medžiai – augantys vidutinio ir brandaus amžiaus, ilgaamžiai ir lėtai bręstantys medžiai (pušis, ąžuolas, uosis), vidutinio amžiaus ir senesni trumpaamžiai greitai bręstantys medžiai (beržas, drebulė, liepa, juodalksnis, baltalksnis);
3. Biologinės įvairovės didinimui vertingi medžiai: eglė, klevas, guobiniai, šermukšnis ir kiti.

Vadovaujantis Pagrindinių miško kirtimų taisyklėmis (Žin., 2004, Nr.25-778), miškų urėdijos ūkiniuose III ir IV miškų grupės miškuose kertant mišką plynai, 1 ha turi būti paliekama ne mažiau 7-10 buvusio pagrindinio ardo sėklinių ir biologinės įvairovės palaikymui skirtų medžių.

Bioįvairovės medžiai įprastai paliekami, stengiantis juos tolygiai išdėstyti kirtavietėse. Norėtųsi patikslinti, kad tokie medžiai turėtų būti paliekami ir pavieniui ir biogrupėmis - po kelis ar net keliolika medžių. Taip atrenkant medžius, vienoje didesnėje biogrupėje gali būti palikti visi toje biržėje esantys nekertami medžiai. Biogrupėje turėtų būti palikti ne tik pagrindinio ardo medžiai, bet ir senesni medžiai bei jauni plačialapiai medžiai, o taip pat ir trakas bei žolinė augalija. Tokius medžius mažiau verčia vėjas, jie auga gyvybingesni ir sudaro ateities medyno seniausiųjų medžių pagrindą. Suformuotoje biogrupėje gali perėti suopis, kranklys ir sketsakalis, jei šių paukščių lizdiniai medžiai po plyno kirtimo bus palikti kartu su kitais biržėje paliekamais medžiais. Perėjimui tokias vietas rinksis ir uoksiniai paukščiai – įvairūs geniai, meletos bei smulkieji paukščiai. Tokiose miško salelėse telksis ir žinduoliai.

Paliekamus bioįvairovės medžius netikslinga yra nužievinti, nes tuo atveju jie nebeauga ir nebežaliuoja, o greitai nudžiuvę nebetarnauja nei uoksiniams nei kitiems paukščiams ar gyvūnams.

7.7. Senmedžių išsaugojimas

Seniausieji miško medžiai arba senmedžiai miškų urėdijos teritorijoje išlikę nuo buvusių sengirių laikų. Tokie antros ar net trečios kartos medyno medžiai yra svarbūs biologinei įvairovei, nes ant jų ir šalia jų auga ir gyvena daug retųjų augalų ir gyvūnų rūšių. Patys seniausi ir tinkamiausi tokie medžiai ar jų grupės buvo inventorizuoti kaip kertinės miško buveinės, priskiriant jas KMB tipams: pavienis medis milžinas ir medžių milžinų grupė. Likę senmedžiai dėl įvairių priežasčių nebuvo aptikti, todėl ir dabar tokie medžiai gali būti skelbiami kertine miško buveine, o jei jie dar neatitinka KMB keliamų reikalavimų, turi būti išsaugomi miško kirtimų metu. Svarbu išsaugoti ne tik patį tokį medį, bet ir jam būdingą aplinką. Jei senmedis pasižymi plačia, žemai išsišakojusia laja ir yra užaugęs buvusioje atviroje vietoje, reikalinga palaipsniui jį atidengti, nepaliekant nei pačioje lajoje, nei kelių metrų spinduliu apie ją kitų augančių medžių. Jei senmedis - buvęs miško medis, turintis aukštutinę lają, negalima tokio medžio atidengti pilnai. Apie tokį miško medį turi būti palikta nenukirsta apsauginė miško juosta, kurią sudaro keli tokių medžių aukščiai.

Svarbiausias biologinei įvairovei yra paprastasis ažuolas, su kuriuo yra susijusios 284 bestuburių, 324 kerpių bei daugelis paukščių ir žinduolių rūšių. Ažuolai natūraliai gali sulaukti 600 ir daugiau metų, todėl svarbu palikti seniausius šiuos medžius nenukirstus. Su paprastąją pušimi susiję apie 90 rūšių bestuburių ir 130 kerpių rūšių. Pušys gali sulaukti iki 400 metų. Su beržu susijusios 229 bestuburių ir 126 kerpių rūšys. Beržai gali sulaukti virš 100 metų, juodalksniai – virš 200 metų amžiaus. Spygliuočių medynuose biologinei įvairovei ypatingai svarbios yra drebulės. Su drebule susijusios 97 bestuburių rūšys, dalis miško paukščių ir žinduolių. Pavienės drebulės gali sulaukti 150 ir daugiau metų.

Medynuose augantys senmedžiai turi likti nenukirsti ir neišgabenti iki visiško savo nudžiūvimo ir nuvirtimo bei natūralaus sunykimo, nes visose irimo stadijose šių senųjų medžių mediena būna labai svarbi vis kitoms retosioms organizmų rūšims.

7.8. Kertinių miško buveinių tvarkymas ir apsauga

Miškų urėdijos teritorijoje inventorizuotos saugomos kertinės miško buveinės turi būti tvarkomos, remiantis „Bendraisiais kertinių miško buveinių nuostatais“, parengtais pagal „KMB inventorizavimo metodiką“ (detaliau žiūrėti 10 Priede). Kiekvienai KMB tipų grupei ir atskirai kiekvienam KMB tipui yra numatytos skirtingos priemonės, kurių reikia laikytis, norint kuo ilgiau išsaugoti šias kertines miško buveines nepakitusias. Esant reikalui, specifinės apsaugos ir galimo tvarkymo priemonės gali būti pateikiamos iš VMI duomenų bazės atskirai kiekvienai KMB.

Kertinių miško buveinių inventorizavimo tikslas – suteikti informacijos nustatant teritorijų planavimo strategiją ir sprendžiant miškų tvarkymo ir apsaugos problemas. Galima paminėti sritis, kuriose ateityje bus galima panaudoti kertinių miško buveinių inventorizacijos rezultatus:

- Didelės biologinės įvairovės miškų apsaugos planavimas. Pagrindas kuriant ir pildant saugomų miškų tinklą;

- Nacionalinių ir regioninių parkų, valstybinių rezervatų ir kitų saugomų teritorijų ribų ir zonavimo tikslinimas bei tvarkymo planų rengimas;
- Kertinių miško buveinių inventorizacija būtina miškų sertifikavimui, siekiant subalansuoto miškų ūkio;
- Inventorizacijos rezultatai leidžia pagrįsti poreikį miškų apsaugai ir tolesniam jų atkūrimui, siekiant išsaugoti biologinę įvairovę nacionaliniame lygmenyje.
- Inventorizacija suteikia informacijos apie retų ir nykstančių organizmų būklę ir paplitimą miškuose.
- Inventorizacija suteikia informacijos apie faunos ir floros turtingų miško buveinių lokalizaciją visiems besidomintiems fiziniams ir juridiniams asmenims.
- Inventorizacija ir jos loginis pagrindas suteikia žinių apie miško ekologijos ir miškų ūkio veiklos tarpusavio ryšius.
- KMB inventorizacija ir tyrimai pagrindžia tolesnį biologinių vertybių monitoringą miškuose.

Kertinės miško buveinės gali būti saugomos tiesiogiai, nevykdant jose jokių ūkinių priemonių arba vykdant numatytas specialias ūkines priemones. KMB gali būti saugomos, nustatant jose I arba II miškų grupę, KMB koncentracijų vietose įsteigiant draustinius arba Natura 2000 teritorijas, skirtas buveinių apsaugai. KMB sąrašuose pateikiamos nustatytos šių buveinių apsaugos ir tvarkymo priemonės (kodai) plačiau išaiškintos Bendruosiuose KMB nuostatuose (10 Priedas).

7.9. Kitos priemonės

Rokiškio miškų urėdijos teritorijoje rekomenduotume šias papildomas gamtosaugines priemones:

- Kertinių miško buveinių papildoma inventorizacija, kuri yra reikalinga pastoviam miškų sertifikavimui.

Lietuvoje 2001-2005 metais vykdyto specialaus projekto metu buvo inventorizuota tik pusė visų realiai egzistuojančių kertinių miško buveinių. Tai patvirtino kontrolinė KMB inventorizacija. Tokiu būdu kiekviena miškų urėdija turi savo teritorijoje dar neinventorizuotų KMB. Visos kertinės miško buveinės yra retųjų organizmų išlikimo salos ūkiniuose miškuose, jos taip pat svarbios ir miškų sertifikavimo procese. Dalis KMB yra veikiamos nepalankių oro bei klimatinėlių sąlygų, kuomet po sausrų, gaisrų, ir uraganų kertinės miško buveinės gali būti smarkiai pažeistos ar net visai sunaikintos. Remiantis Generalinės miškų urėdijos nurodymais, sunaikinta KMB gali būti išbraukiama iš saugomų KMB sąrašų, į jos vietą įtraukiant naujas KMB. Dėl visų išvardintų priežasčių svarbu yra papildomai inventorizuoti naujas kertines miško buveines, kaip rezervą jau išskirtoms ir pažeistoms. Šį darbą gali atlikti licencijuoti specialistai iš VĮ Valstybinio miškotvarkos instituto. Pati Rokiškio miškų urėdiją sprendžia apie papildomos KMB inventorizacijos būtinumą ir galimą jos vykdymo laiką.

- Kasmetinė Lietuvos raudonosios knygos paukščių lizdų inventorizacija ir apžiūra pagal aptiktus paukščių rūšių lizdus bei uoksus.

Išsami Lietuvos raudonosios knygos paukščių lizdų inventorizacija miškų urėdijose vykdoma du kartus per vykmetį: kartu su miškotvarkos lauko darbais (prieš pirmo penkmečio pagrindinio naudojimo biržių projektavimo darbus) ir praėjus penkiems metams - prieš antro penkmečio pagrindinio naudojimo biržių projektavimo darbus. Visa papildoma informacija apie naujai aptiktus lizdus ne biržių projektavimo laikotarpiu įtraukiama į VMI duomenų bazę, informuojant miškų urėdiją.

Tikslinga būtų tęsti kasmetinę retųjų paukščių lizdų apžiūrą, nustatant lizdo užimtumą ir perinčią rūšį. Apžiūrėti reikėtų ne tik žinomus lizdus, bet ir biržių režimo metu aptiktus naujus lizdus. Jei neaiški perinti paukščio rūšis arba reikia patikslinti naujų lizdų apsaugos spindulį bei kitas apsaugos priemones, galima kreiptis į Valstybinio miškotvarkos instituto arba Sartų regioninio parko specialistus. Tokiu būdu, atlikus lizdų vertinimą natūroje, būtų pasiūlytos priemonės, užtikrinančios visų nustatytų Raudonosios knygos paukščių lizdų apsaugą.

- Vienos-kelių dienų trukmės mokymų apie miško bioįvairovę ir jos apsaugą ūkiniuose miškuose pravedimas urėdijos darbuotojams bei rangovams (renginį užsakant VMI)

Pastaraisiais metais labai aktualūs yra pagrindinio naudojimo biržėse paliekamų pavienių medžių atrinkimo klausimai. Paliekami biržėse medžiai gali būti atrenkami, išdėstant juos pavieniui, biogrupėmis arba visai jų nepaliekant. Neretai miškininkams kyla klausimai: kokius medžius reikia palikti įvairiose augavietėse ir įvairiuose medynuose bei kaip tuos medžius geriau išdėstyti.

Visus šiuos klausimus galima spręsti, organizuojant vienos-dviejų dienų trukmės mokymus apie miško bioįvairovę ir jos apsaugą ūkiniuose miškuose. Mokymai būtų pravedami kartu su miškų urėdijos atsakingais darbuotojais visiems miškų urėdijos darbuotojams, dirbantiems šį darbą bei rangovams.

Prie papildomų gamtosauginių priemonių priskiriamos ir šios galimos vykdyti biotechninės priemonės:

- Inkilų gamyba ir kėlimas.

Sanitarinių kirtimų metu, nukirtus medžius ir stuobrius su uokšais, reikalinga iškelti specialius inkilus uokšiniams paukščiams. Inkilai turi būti keliami vietose, kur trūksta natūralių uokšų arba medžių tinkamų jiems kalti – ypač naujuose bei pusamžiuose medynuose. Tradiciškai nemažai inkilų keliami smulkiesiems uokšiniams paukščiams: zylėms, musinukėms, taip pritraukiant juos į pageidaujamas perėti vietas. Daugiau inkilų reikėtų iškelti žvirblinėms pelėdoms, lututėms, o Sartų regioniniame parke ir naminėms pelėdoms. Pelėdoms keliamuose inkiluose svarbu įberti stambių lapuočių medžių pjuvenų, nes kitaip pelėdos neperės. Pelėdų pritraukimas yra biologinė kovos priemonė su peliniais graužikais, ypač naujai pasodintose kultūrose ir augančiuose jaunuolynuose. Ežerų pakrančių medynuose inkilai gali būti keliami ir vandens paukščiams. Juose perės klykuolės ir dančiasnapiai. Keliant inkilus, ypač stambesniems paukščiams, svarbu taikyti apsaugos priemones nuo kiaunių (tiek pačiame inkilo viduje, tiek ir apie medį, kuriame iškeltas inkilas).

Inkiluose be paukščių įsikuria retieji žinduoliai - miegapelės, įvairių rūšių šikšnosparniai ir vabzdžiai – širšės, vapsvos, kamanės. Šie gyvūnai yra ne tik naudingi miškui, bet daugelis jų yra reti ir saugomi.

Tikslinga kiekvienoje girininkijoje kasmet iškelti vidutiniškai po 20-30 inkilų smulkiesiems uoksiniams paukščiams ir iki 5 inkilų pelėdoms.

Dar prieš inkilų kėlimą labai svarbu surasti, atrinkti ir pažymėti natūralius uoksinius medžius bei medžius su drevėmis. Tokių medžių su paukščių natūraliais uoksais ir drevėmis atrinkimas labai svarbus išsaugant natūralią šių paukščių ir kitų gyvūnų gyvenamąją aplinką.

- Tupėjimo vietų plėšriesiems paukščiams ir pelėdoms įrengimas.

Svarbi priemonė, pritraukianti daugumą plėšriųjų paukščių, ypač suopių bei didžiąsias pelėdas, yra specialios tupėjimo vietos pamiškėse, laukymėse ir naujai iškirstose plynose kirtavietėse. Įrengta tupėjimo vieta yra T formos kartis, įkasama į žemę, kad būtų nuo 1,5 iki 3 m aukščio. Tokių tupėjimo vietų įrengimas labai nesudėtingas, tačiau labai efektyvus, nes iš karto pritraukia paukščius, kurie medžioja pelinius graužikus. Tokiu būdu tupėjimo vietos kartu su netoliese iškeltais inkilais veikia kaip biologinių kovos priemonių su peliniais graužikais kompleksas. Tikslinga įrengti tokias tapyklas daugelyje plynų kirtavietėse, o sklypuose netoli jų iškelti inkilų pelėdoms. Jei kirtavietėse bus įrengtos tapyklos, didesnė tikimybė, kad greta jos perės suopis ir kiti plėšrieji paukščiai.

Kiekvienoje plynoje kirtavietėje, jei joje nėra natūralių tapyklų, reikėtų įrengti bent po 2-3 tokias tupėjimo vietas.

- Medingųjų augalų sodinimas, įveisiant ir atkuriant mišką.

Nauji įveisiant ir atkuriant kirtavietėse mišką svarbu sodinti ne tik miško kultūras, bet ir medinguosius augalus. Labai svarbūs yra šie augalai: įvairios gudobelių rūšys, miškinės obelys, miškinės kriaušės, trešnės, erškėtrožės, blindės, šermukšniai ir kiti. Žydėdami tokie augalai pritraukia vabzdžius, kurie praturtina vietos biologinę įvairovę. Atskirų normatyvų, kiek reikia sodinti arba palikti nenukirstų tokių medžių ir krūmų nėra, tačiau 1 ha turėtų augti nemažiau kelių tokių augalų.

Minėti augalai yra svarbūs ne tik vabzdžiams, bet ir paukščiams, tad jų sodinimas turi keleriopą naudą gausinant bioįvairovę miškuose.

- Kiaunių, mangutų, lapių ir varnių paukščių sezoninis skaičiaus reguliavimas.

Sugriežtintos šių plėšrūnų medžioklės miškų urėdijos teritorijoje nenumatytos, jei tai nenurodoma atskiruose gamtotvarkos planuose pateikiamų uždavinių įgyvendinimo priemonėse. Kranklių medžioklės Lietuvoje yra uždraustos.

- Skruzdėlynų aptvėrimas.

Biotechninė priemonė, skirta biologinei kovai su miško kultūras, jaunuolynus ir kitus medynus masiškai atakuojančių vabzdžių rūšių invazijomis. Skruzdėlynai gali būti dauginami ir tveriami nuo šernų. Kiek tverti ar dauginti skruzdėlynų ir kokiuose plotuose tai daryti, sprendžia Rokiškio miškų urėdijos specialistai. Toks sprendimas priklauso nuo teritorijoje esamų skruzdėlynų kiekio, medynų struktūros, metų sezono bei invazinių vabzdžių rūšių aktyvumo.

Girininkijų valstybinės reikšmės miškuose normaliomis sąlygomis tikslinga būtų aptverti po 10 - 20 skruzdėlynų kasmet. Esant mažesniai šernų skaičiui, tveriamų skruzdėlynų kiekį galima mažinti.

8. Gamtotvarkos planuose numatytos saugomų teritorijų tvarkymo priemonės

Gamtotvarkos planai Lietuvoje rengiami paukščių apsaugai svarbioms teritorijoms ir buveinių apsaugai svarbioms teritorijoms. Šiuo metu Aplinkos Ministerijoje yra parengti ir patvirtinti 2 gamtotvarkos planai Rokiškio miškų urėdijos teritorijoje esančioms Europos Bendrijos svarbos saugomoms teritorijoms. Gamtotvarkos planuose pateikiamos numatytos priemonės, užtikrinsiančios saugomų retųjų rūšių ir buveinių geresnę būklę.

Notigalės pelkės gamtotvarkos planas patvirtintas LR Aplinkos ministro 2007 m. kovo 30 d. įsakymu Nr. D1-189 "Dėl Notigalės pelkės gamtotvarkos plano patvirtinimo" (Žin., 2007, Nr. 40-1501) (9 Priedas). Remiantis minėtu įsakymu šio gamtotvarkos plano priemonių įgyvendinimo plane pateikiamos numatytos priemonės, jų vykdymo laikas ir už jų vykdymą atsakingos institucijos. Aktyvių miško ūkinių veiklų šioje teritorijoje nėra numatyta. (9 Priedas).

Čedaso ežero ir jo apyežerių gamtotvarkos planas patvirtintas LR Aplinkos ministro 2007 m. liepos 4 d. įsakymu Nr. D1-383 "Dėl Čedaso ežero ir jo apyežerių gamtotvarkos plano patvirtinimo" (Žin., 2007, Nr. 75-2996) (9 Priedas). Remiantis šiuo įsakymu gamtotvarkos plano priemonių įgyvendinimo plane pateikiamos numatytos priemonės, jų vykdymo laikas ir už jų vykdymą atsakingos institucijos. Aktyvių miško ūkinių veiklų šioje teritorijoje nėra numatyta. (9 Priedas).

Literatūros sąrašas

- Andersson L., Kriukelis R., Skuja S. 2005. Kertinių miško buveinių inventorizacija Lietuvoje. Vilnius. 121 p. + 129 p.
- Baškytė R., Bezaras V., Kavaliauskas P., Klimavičius A., Raščius G. (rengėjai). 2006. Lietuvos saugomos teritorijos. Lututė. Kaunas. 325.
- Ignalinos miškų urėdijos 1999/2000 metų miškotvarkos projekto Gamtotvarkos dalis. 2005. Valstybinis miškotvarkos institutas. Kaunas. 248.
- Sartų regioninio parko ir jo zonų bei buferinės apsaugos zonos ribų planas. Aiškinamasis raštas. 2007. VŠĮ Gamtos paveldo fondas. Vilnius. 16.
- Sartų regioninio parko tvarkymo planas. Aiškinamasis raštas. 2007. VŠĮ Gamtos paveldo fondas. Vilnius. 20.
- Sartu regioninio parko direkcijos 2008 m. veiklos ataskaita. 2008. Dusetos.
- Kurlavičius P. 2003. Pagrindiniai miško kirtimai ir paukščių apsauga Lietuvoje. Lietuvos ornitologų draugija. Lututė. Kaunas. 32.
- Kurlavičius P. 2006. Biologinės įvairovės apsauga valstybiniuose miškuose. Lietuvos ornitologų draugija. Lututė. Kaunas. 151.
- Lietuvos gamta. Saugomos teritorijos. 2004. Kirstukas M. (redaktorius ir sudarytojas). Lututė. Kaunas. 144-149.
- Lietuvos Raudonoji knyga. 2007. Rašomavičius V. (vyr. redaktorius). Lietuvos respublikos aplinkos ministerija. Lututė. Kaunas. 799.
- Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos Miškų departamentas. 2005. Pagrindinių miško kirtimų taisyklės Miško ugdymo kirtimų taisyklės. Vilnius. 61.
- Rašomavičius V. (redaktorius ir sudarytojas). 2001. Europinės svarbos buveinės Lietuvoje. Vilnius. 138.
- Raudonikis L. 2004. Europos Sąjungos reikšmės Paukščiams svarbios teritorijos Lietuvoje. Lututė. Kaunas. 468.
- Raudonikis L. (sudarytojas). 2006. Europos Sąjungos Buveinių direktyvos Saugomos rūšys. Vadovas. Lututė. Kaunas. 101.
- VĮ Panevėžio miškų urėdijos Gamtosauginių priemonių planas. Aiškinamasis raštas. 2008. Valstybinis miškotvarkos institutas. Kaunas. 467.